

#00:00:02-9# I: Het is vandaag 18 oktober 2013, ik ben Jules Brabers, medewerker van het Humanistisch Historisch Centrum. Ik interview Jan den Boer in zijn woning in Dronten, de Oker 4, en het gaat over zijn leven en werk, zijn baan, zijn loopbaan als humanistisch geestelijk raadsman bij Defensie. Jan, allereerst bedankt hè, voor de toestemming en het interview. We beginnen gewoon helemaal bij het begin. Kun jij iets vertellen over wanneer je geboren bent, waar en uit wat voor gezin, of in wat voor gezin jij opgroeide?

#00:00:42-8# R: Ja, ik ben geboren op 5 februari 1950 in Zierikzee. Ik ben opgegroeid in een zwaar christelijk-gereformeerd milieu. Mijn vader was ouderling van de kerk en wij werden geacht / ik was samen met een broer, die is twee jaar ouder / en wij werden geacht als kinderen van de ouderling om recht in de leer hem daarin te volgen. En op een of andere vreemde wijze is dat van meet af aan verkeerd gegaan.

#00:01:20-8# I: Echt waar?

#00:01:20-8# R: Zo jong als ik was, heb ik heel kritisch vragen gehad ten aanzien van het geloof. Ik moest naar de jeugdvereniging, ik moest naar de zondagsschool, ik moest naar de catechisatie en het kwam er eigenlijk op neer: ik liet me omkopen...

#00:01:41-7# I: Echt waar?

#00:01:41-7# R: De zondagsschool, daar kreeg ik een dubbeltje en dat was in die tijd, echt, dat was al veel zakgeld. Dat was verschrikkelijk veel geld. (I: Ja zeker). De catechisatie, daar wilde ik helemaal niet naartoe, daar moest je allerlei ingewikkelde bijbelteksten uit je hoofd stampen en dat vertikte ik. Maar ik had wel een inhoudelijk vraag over die bijbeltekst, dus dan zei ik: 'Waarom staat dat er?' of: 'Wat is daar aan de hand, waarom wordt dat zo beschreven' en daar was die dominee, dominee Van der Klis, was daar zeer verbolgen over, dat ik zo recalcitrant was. Zo ervoer hij dat, ik vond gewoon dat ik heel kritisch was, zo jong als ik was, dat ik dat gewoon mocht vragen. Hij vond me een brutale snotaap en...

#00:02:28-8# I: Had jouw broer dat ook?

#00:02:28-8# R: Nee, totaal niet. Dat was gewoon / die was wel recalcitrant ten aanzien van wat hem opgelegd werd als geloof, maar die had er verder geen vragen bij ofzo, die vloekte gewoon alles wat los en vast zat, wat ik totaal niet deed, ik wilde gewoon weten waarom.

#00:02:52-9# I: Hoe was je moeder? Was die ook van dezelfde gezindte?

#00:02:53-9# R: Ja..

#00:02:57-0# I: Hoe ging zij daarmee om?

#00:02:56-7# R: Ja, ik heb een kentering met mijn ouders meegemaakt, want mijn moeder was altijd degene die riep, als mijn vader iets dwingend op wilde leggen, dan riep mijn moeder altijd: 'God is liefde' en dat staat nu overigens ook op haar

grafsteen in Zeeland (I: Ach), als tekst, want die heb ik onthouden. Want dat vond ik ook zelfs nog een humanistische tekst, hoe gek of het ook klinkt, want dan kun je ook zeggen: Liefde is God. En dan denk je: ja, zo kun je er nog een aantal invullen. Ik had in ieder geval gemerkt dat mijn vader, die heel recht in de leer was, vooral beïnvloed werd door het kerkbestuur en door de kerk. Mijn moeder die was daar veel flexibeler in. Op veel oudere en latere leeftijd zijn ze precies omgedraaid in de rollen. Toen is mijn vader heel coulant geworden ten aanzien van zijn opvattingen en het geloof. En toen is mijn moeder heel erg star geworden en ik durf zelfs te zeggen dat zij toch wel last heeft gehad van een soort geloofs... (zoekt naar woorden) waanzin bijna, ben ik geneigd te zeggen, ondanks alles.

#00:04:09-2# I: En dat was gereformeerd? Streng-gereformeerd?

#00:04:13-4# R: Christelijk-gereformeerd.

#00:04:12-9# I: Christelijk-gereformeerd. Want je hebt ik weet niet hoeveel stromingen...

#00:04:18-7# R: Daar heb je een aantal van. Maar christelijk-gereformeerd is in Zeeland in elk geval één van de zwaardere / ik heb ook christelijk-gereformeerden ontmoet in Gorinchem later die waren wat lichter. Hoewel, ook weer niet hoor, want mijn ouders / ik kwam dus niet naar catechisatie, ik ging dus niet naar de jongerenvereniging. Dan kwamen de ouderlingen - toen waren we inmiddels verhuisd naar Gorinchem - die kwamen mijn ouders tot de orde roepen en omdat mijn vader zelf ouderling geweest was in Zeeland, was dat dubbel pijnlijk voor hem. Dus ik kwam dan / ik was 's morgens om zes uur naar mijn werk vertrokken, ik werkte al op mijn vijftiende jaar in de fabriek en was van school getrapt. Ik kwam dan thuis om elf uur 's avonds, want ik moest nog naar de avondschool en dat was aansluitend op mijn werk, dus ik kwam van mijn werk gelijk door naar de avondschool en dan was ik dus om tien uur klaar. Dan ging ik op het brommertje van Gorinchem naar Sleewijk, waar ik toen woonde, aan de overkant van de Merwede. En toen kwam ik daar in een tafereel dat er een grote, vette Mercedes voor de deur stond en ik trof daar twee huilende ouders aan. En er zat dus een afvaardiging van het kerkbestuur en die waren dus bezig mijn ouders te brainwashen of iets van welke aard dan ook. Dat was een beetje een Maarten 't Hart-tafereeltje (I: Ach), wat in *Een vlucht regenwulpen* terug te zien is. Als ik de macht en de kracht had gehad, had ik ze eruit geschopt, maar ik was als kind bij mijn ouders en dat kon ik niet maken. Dus ik heb daar even (?) 'Kom erbij zitten, Jan!'. Ik zeg: 'Nee, dank je, ik heb genoeg gezien' (lacht).

#00:06:02-7# I: O jee...

#00:06:04-4# R: Dus ik ben gelijk naar boven gegaan, ik had er geen enkele behoefte aan. Ik heb er later wel met mijn ouders over gesproken. Maar mijn boosheid was tweërlei: één ten aanzien van als ze wat over mij hebben, dan moeten ze maar bij mij komen en niet bij jullie. Dat is één. Ten tweede, ik heb nog nooit van mijn levensdagen de luxe gehad van een Mercedes en mijn vader heeft een bromfiets. Ik vond het schrijnend, ik vond het klassetegenstellingen (lacht).

#00:06:32-9# I: Toen al...

#00:06:32-9# R: Dus er was ook een soort sprankje gelegd, niet alleen voor het humanisme, maar ook voor het socialisme, wat mij betreft Jules (lachend)

#00:06:40-4# I: Ja, op je vijftiende. Jouw lagere-schooltijd, heb je die doorgebracht in Zierikzee?

#00:06:46-1# R: Helemaal.

#00:06:46-1# I: Helemaal. Tot en met de zesde klas lagere school, was dat toen. En zijn jullie daarna verhuisd naar Gorinchem?

#00:06:52-5# R: Nee, nee, ik zat in het tweede jaar van de Mulo, toen zijn we verhuisd naar Gorinchem. Mijn vader werkte vanwege de Watersnood van '53, die ik ternauwernood overleefd heb (I: Zo...) met mijn ouders. Ze moesten me de dijk opdragen, want Zeeland (Zierikzee - red.) ligt gebouwd op een soort / het centrum van de stad is een soort heuvel, maar dan loopt / die straten lopen heel diep weg en dat houdt dus in dat de stad onderliep en dat de huizen in de oudere en arme buurten, waar mijn ouders ook woonden, die liepen dus tot aan de nok toe onder water. En de meesten die op zolder beschutting zochten, die zijn daar verdronken, dus die redden het niet. Maar mijn vader wist dat op de een of andere manier, want zijn buurman was van de dijkbewaking en die had hem op tijd gewaarschuwd en die heeft ons naar de dijk gedragen die naast / dat is een soort stadswal die rond Zierikzee ligt en daar hebben we dus op die manier de zaak overleefd. En toen konden we naar de andere kant van de stad lopen, over die wal, waar dan een hoog gedeelte was en daar konden we intrekken bij opa en oma. Die woonden daar in een huis, dus dat was nog mazzel, dat / maar goed, dat was een zijstraat...

#00:08:02-2# I: Ja, maar goed...

#00:08:02-2# R: Mijn vader werkte dus na de ramp voor de verkaveling voor de Heidemaatschappij, voor de Grontmij, alles heeft hij ook gedaan met het rampengebeuren. Er was een heel gezin uit mijn moeders familie weggevaagd, met in totaal vier kinderen, met zijn zessen dus, vader, moeder en vier kinderen. Die woonden vlak achter het gat van Ouwerkerk, wat dus opengebrouwen is. En dat arbeiderswoninkje, ja, het waren allemaal arme drommels hoor, die hele familie van haar, maar dat arbeiderswoninkje is volledig weggevaagd en toen is mijn vader daar na de ramp gelijk aan het werk gegaan om allereerst lijken te zoeken. Die lagen vooral in sloten die drooggefallen waren, want dat water trekt terug en dan zie je, de lichamen gaan in sloten en vaarten liggen en op die manier konden ze toch nog veel mensen identificeren, zij het wat later. Maar goed, toen zijn we geëvacueerd naar Almelo en toen is hij later bij de Heidemaatschappij en de Grontmij gaan werken. Dat hield op, want toen alles verkaveld was en opnieuw van niet-zilte grond voorzien - want dat werd elders vandaan gehaald en was (?) weer rijp voor de verbouwing, zal ik maar zeggen. Toen is hij naar het Land van Heusden en Altena verkast want daar moest ook hetzelfde gebeuren. Dat was ook ondergelopen, dat was ook allemaal zilt, dat weet bijna niemand, maar die Biesbosch is ook helemaal uit zijn oevers getreden, heeft ook altijd blank gestaan. Zodoende kwamen we in het katholieke Brabant terecht, dat was in zekere zin mijn redding.

#00:09:45-9# I: En dat was in...?

#00:09:45-9# R: Dat was toen ik veertien was, dertien, veertien zo iets denk ik. Waarom was dat nou mijn redding? Dat christelijk-gereformeerde was als een zware, loden last op mijn schouders, maar dat katholieke zuiden was wat luchtiger. Dat was wat frivoler, katholieken gingen na de kerk een biertje drinken of een borreltje drinken in het café ertegenover of anderszins...

#00:10:11-5# I: Biljarten.

#00:10:11-8# R: Of een biljartje leggen met een drankje, dat soort dingen. En ik had een paar vriendjes in Brabant waar ik mee optrok en die waren ook katholiek, dus ik kreeg ineens een heel andere wereld voorgeschoteld dan ik kende, van de hele zondag thuis zitten en wachten tot je 's middags naar de zondagsschool moest. En 's avonds naar de kerk moest enzovoort.

#00:10:38-9# I: En toen woonden jullie in ...?

#00:10:38-9# R: Sleeuwijk.

#00:10:43-4# I: Sleeuwijk, oké.

#00:10:43-4# R: En dan zaten we in Gorinchem aan die christelijk-gereformeerde kerk verbonden, althans mijn ouders. Ik ben toen al eigenlijk, durf ik te zeggen, vanaf mijn vijftiende nooit meer geweest. Ik was los van de kerk. Ik was absoluut geen humanist hoor, want ik wist niet eens wat het was.

#00:10:57-2# I: Je was meer atheïst. Of anti.

#00:10:57-2# R: Ik was in elk geval niet godsdienstig en ik was in een aantal opzichten zeer anti-godsdienstig, maar dat was vanwege de dwangmatigheid die mij opgelegd was, overigens niet naar mijn ouders toe. Ik vond mijn ouders toch, dat daar uiteindelijk de liefde overheersend was boven de dwang en dat heeft ook hun weer een rel opgeleverd met de kerk omdat ze ons niet strak genoeg aanpakten. We moesten meer gedruild worden, we moesten zus en we moesten zo. En dat is dan een hele familie die erachter zit, hè? Want mijn ouders waren allebei de jongste van grote gezinnen, van elf en dertien, en die zijn als de twee jongste ook overgebleven uit die gezinnen en zijn met elkaar gaan trouwen op economische motieven. Ze waren achtergebleven en dan zocht je mekaar op om op die manier dan verder in het leven te gaan. Ze hadden allebei hun ouders het huis uitgedragen, zo heette dat, je ging pas bij je ouders weg als de jongste van het gezin de ouders het huis uitgedragen had, als ze gestorven waren. En dat hebben zij dus allebei meegemaakt. Maar die kregen dus die hele familie van oudere broers en zussen over zich heen, van waar ze wel niet mee bezig waren ten aanzien van hun eigen kinderen.

#00:12:18-2# I: En dan hebben we het over begin jaren '60.

#00:12:19-5# R: Dan hebben we het over begin jaren '60.

#00:12:22-1# I: '63, '64, zo'n beetje.

#00:12:23-9# R: Ja. Ja. (I: Oké.) Dus dat was een hoop commotie in de familie en dat heeft ook best tot een stukje verwijdering geleid bij een aantal broers vooral van mijn moeder denk ik, en ook van mijn vader wel, maar iets minder, want die waren toch meer wat uitgewaaid over het hele land. Maar die van mijn moeders kant zijn wel allemaal nog in Zierikzee. Maar goed, daar waren we van bevrijd toen wij in het katholieke Brabant werkten en woonden, althans mijn ouders.

#00:12:58-8# I: Sleeuwijk.

#00:12:58-8# R: Sleeuwijk, ja.

#00:13:02-6# I: Maar de lagere school, oké, maar de middelbare school was aan jou niet zo erg besteed. Want jij zei net al: 'Ja, ik ben van school getrapt.'

#00:13:08-8# R: Ja, ik ben eraf afgetrapt om de doodeenvoudige reden dat ik...

#00:13:14-9# I: O jee, wat nou weer?

#00:13:14-9# R: Ik was een beetje obstinaat (beiden lachen). Ik denk dat mijn verwijdering van de kerk en de conflicten met mijn ouders daarover, bij mij toch iets recalcitrants opriepen van: 'Waar doe ik het allemaal voor?'. Dus dezelfde vragen die ik op catechisatie stelde ten aanzien van het bestaan, van het leven en van welke god of godsdienst dan ook, die had ik ten aanzien van mijn schoolgang. Dus ik was volstrekt niet gemotiveerd. Ik ben naar school gegaan, ik ben op de fiets gestapt omdat het moest. En ik zat in de klas omdat het moest. Maar ik had er helemaal geen zin in en mijn vader had een standpunt van: 'Weet je, als je niet wil leren, dan ga je maar werken'.

#00:14:05-4# I: Ja.

#00:14:05-4# R: Oké, pa. Nou, toen heb ik een keer uit een vorm van balorigheid een geintje geflikt met een leraar die per ongeluk uit de hand liep en toen mocht ik vertrekken. Wat er aan de hand was, was eigenlijk: we zaten in het handenarbeidslokaal en hadden Engelse les in het handenarbeidslokaal. Dat is op zich al raar, want in dat handenarbeidslokaal liggen allemaal blikken of van die zinken platen op de tafels en daar hangt zo'n stalen winkelhaak bij waar je dan iets mee af kon tekenen. Die Engelse leraar zei tegen mij dat ik iets op het bord moest schrijven wat hij dan voorlas en daarmee toetste hij of je een beetje begreep wat hij zei en of je de taalvaardigheid een beetje in je vingers had enzo. En omdat hij nogal traag was, pakte ik als grapje die winkelhaak beet en die hield ik zo boven zijn hoofd, naar de klas toe van: 'Jongens, nou kijk es even!' Maar dat ding scharnierde per ongeluk door

#00:15:09-3# I: Op zijn hoofd.

#00:15:09-3# R: Dat was absoluut niet / Dus die man kreeg het puntje van die winkelhaak op zijn kruin. (lacht)

#00:15:12-4# I: O jee, en dat doet zeer.

#00:15:13-8# R: En die ontplofte, dus dat was mijn laatste dag op school. Toen ben ik gaan werken.

#00:15:23-9# I: Jouw ouders hebben nooit getracht om jou weer terug naar school te krijgen?

#00:15:28-0# R: Nee.

#00:15:28-0# I: Want ze waren ook heel fanatiek...

#00:15:28-0# R: Nee hoor, de leraar kwam... of de directeur kwam praten: 'Het gaat echt niet met Jan'. En waarom dan niet? Nou ja, goed, hij maakt er een zootje van. Nou ja, daar hadden ze wel gelijk in. Want het rare was: de leraren die ik mocht, haalde ik negenen en tieners. Maar de leraren waar ik een bloedhekel aan had, daar was een 1 nog niet aan me besteed. Want ik maakte gewoon niks, of ik deed het gewoon niet of ik deed maar wat. Dus dat was ook niet raar, want ik kwam later een leraar van diezelfde school tegen, die snapte er niets van. Ik ging daar met een 9 voor Aardrijkskunde en een 10 voor Geschiedenis ofzo weg. 'Wat is er met jou aan de hand, Jan, dat je ineens weg gaat?' Dus die moest nog bijpraten, want het was niet eens bekend bij hem. Maar goed, ik kwam bij (?). Daar heb ik gewerkt een jaar als leerling-tijdschrijver. Ja, wat houdt dat in?

#00:16:20-0# I: Leerling-tijdschrijver, dat klinkt al boeiend.

#00:16:20-1# R: Ja, je moet 's morgens als de arbeiders binnenkomen in de fabriek, het was een staalfabriek, dan moet je met de prikklok mensen begeleiden, die moeten hun kaart afprikken. Dan moet je op de kaart een bepaalde werkzaamheid invullen en als verandert, moet je die wijziging / en dat wordt dan doorberekend aan de klant. Dus zoveel uur is er voor dat deel van werk besteed aan die en die enzovoort. En dat was mijn taak. Maar na een jaar had ik zoiets van, ik keek zo es goed rond en toen dacht ik: 'Wil ik zo oud worden? Nee'. En waarom niet? Ik zat vlakbij zo'n verzinkerij, daar werden allerlei onderdelen van bruggen gedompeld in zuurbaden en dan werd dat verzonken met een of ander goedje. Even verderop zat weer een verchromerij, dan werd dat verzonken deel dan weer verchromd in sommige gevallen, soms ook niet. Maar al die gassen en al dat spul kwam vrij in de ruimte waar je werkte en dat ademde je je in. Ik keek zo eens wat daar rondliep en dat waren bijna - en dan hebben we het over begin zestiger jaren - dat waren bijna allemaal buitenlanders en die kopjes waren mensen van tussen de dertig en de veertig, maar die hadden verschrompelde kopjes van mensen van tussen de vijftig en de zestig. Want dat gif dat vrat ze gewoon kapot. Dat werd niet vanuit welke arbodienst dan ook begeleid, dat was gewoon een teringbende, om het maar even plat te zeggen. Ik denk: 'Ik moet hier weg!'

#00:17:52-2# I: Ja, die wetgeving was er nog niet.

#00:17:54-3# R: Er was niks!

#00:17:54-3# I: Nee.

#00:17:54-3# R: Er was helemaal niks. En ik ben dus weggegaan op grond van mijn eigen waarneming als snotneus van zestien jaar.

#00:18:01-9# I: Na één jaar al?

#00:18:01-9# R: Na één jaar.

#00:18:05-2# I: Want jij was nog leerling-tijdschrijver.

#00:18:02-7# R: Ja. Toen ben ik op mijn bromfietsje gestapt. Ik ben vanuit Sleeuwijk naar Rotterdam gereden op de bromfiets. dat is 80 kilometer.

#00:18:13-0# I: Kijk.

#00:18:13-0# R: Over Dordt via het pontje en zo op Rotterdam aangekoerst. En ik kwam over de brug bij de Maas op de Blaak terecht en daar zag ik een heel groot kantoor. Ik dacht van: 'Hé, dat is een leuk gebouw. Daar wil ik wel werken.' Dus ik ben van het brommertje afgestapt, op slot gezet, naar binnen gelopen en tegen de portier gezegd: "Is hier werk voor mij?" Die man schoot in de lach en zei: "Kom je dan op een sollicitatiegesprek of heb je een advertentie gezien?" Ik zei: "Nee niks, ik kom hier gewoon binnenrijden, ik zie dat pand en zeg: 'Hé, hier zou ik wel willen werken.'" En hij schoot wederom in de lach, pakt de telefoon, belt naar Personeelszaken en zegt: "Ik heb hier een jongen van / hoe oud was je ook alweer? Zestien? / ik zag eruit als 14, want ik was veel jonger / ik werd ook steeds aangehouden op mijn brommer door politie omdat ze dachten dat ik te jong was. Nou ja, goed, kortom, die personeelschef met een big smile heeft me ontvangen en "Ga zitten, Jan. Waar kom je vandaan? Brabant? Hoe kom je hier?" Ik zeg: "Op mijn bromfiets." Helemaal verbaasd. Kortom, op de een of andere manier heb ik het daar gemaakt, want hij haalde een afdelingschef tevoorschijn en ik had een baan. Alleen die chef zei: "Jan, moet je goed luisteren. Ik heb bewondering voor het feit dat je op je bromfiets hiernaartoe bent komen rijden. Ik wil je best hebben, maar één ding: 'Je gaat naar school en anders donder je maar op.' "

#00:19:44-9# I: Kijk!

#00:19:46-7# R: Ik moet je heel eerlijk zeggen, Jules, dat was nou precies wat er aan mijn vader ontbrak. Die man was dus eigenlijk te lief als opvoeder denk ik, want als hij me dat een aantal jaren eerder gezegd had, had ik denk ik gewoon mijn school afgemaakt. (lacht)

#00:20:02-0# I: Ja, ja, dat weet je niet hè?

#00:20:03-8# R: Nee, weet je niet. Dat is koffiedik kijken achteraf. Maar goed.

#00:20:08-4# I: Prachtig.

#00:20:10-6# R: Toen ben ik dus naar de Handelsavondschool gegaan en daar kwam ik voor een deel dezelfde leraren tegen die ik op de Mulo had. En nota bene ook de leraren die ik niet mocht. Maar ik kan je wel vertellen dat ik zesjes en zeventjes haalde en bij de anderen achten en negenen en tien, (lachend:) maar ik

kon het niet meer maken om niets te doen.

#00:20:27-2# I: Nee.

#00:20:28-8# R: Want mijn baan hing ervanaf.

#00:20:30-5# I: Ging jij dan ook nog iedere keer op en neer naar Rotterdam op de brommer dan? Of had jij daar...

#00:20:34-8# R: Nee, ik ging met de bromfiets naar Gorinchem en daar nam ik de trein. En dan stapte ik in Dordrecht over en dan / het zat allemaal aan het spoor, want de Wijnhaven ligt naast de Blaak en je stapt uit en loopt drie minuten. Het grappige was: ik werkte op kantoor met mensen van tussen de dertig en de veertig en die zeiden dan: "Helemaal uit Brabant, Jan? Hoe lang ben je dan onderweg?" En ik keek op mijn horloge en zei "Nou, vijftig minuten." Ik was op een brommertje naar Gorinchem en dan stap je op de trein, dat was een half uur, kwartier naar Dordt, kwartiertje van Dordt naar Rotterdam en nog even lopen. En die mensen woonden dus en werkten dus in Rotterdam zelf. En dan zei ik: 'Waar woon je dan?' 'Ja in Ommoord', 'En waar woon jij dan?' 'Ja, Alexanderpolder.' 'Hoe lang ben je onderweg?' 'Nou, met de spits meer dan een uur.' Ik denk: 'Nou, je kunt beter in Brabant gaan wonen.' Maar goed, dat was wel leuk. In ieder geval, ik heb dat gedaan tot ik de dienst in ging, militaire dienstplicht moest vervullen en dat was ook mijn eerste contact met, laten we zeggen, een breder iets dan het christelijk-gereformeerde of een kerk of de katholieken zoals ik ze in Brabant meegemaakt had. Want als je in dienst komt, dan word je in een van je introductiebijeenkomsten ook geïntroduceerd in het militair tehuis. En dat was in dit geval het katholiek militair tehuis. Overigens het pand waar ik later mijn gv-werk als raadsman mijn baan heb afgesloten.

#00:22:11-6# I: Ach, wat leuk. In Ermelo.

#00:22:11-6# R: Ja, in datzelfde pand, in Ermelo.

#00:22:12-2# I: Ja, daar ben ik nog wel eens geweest, bij jou.

#00:22:17-0# R: O, precies, dat is waar. In ieder geval, in dat pand kreeg ik mijn eerste gv-les door een, dat zal wel een aalmoezenier geweest zijn, maar omdat daar ook een dominee werkte, was die er ook. Maar wat er zeker niet was, was een raadsman.

#00:22:32-0# I: Want wanneer ging jij in dienst?

#00:22:35-6# R: In '71. Ik heb de meest rumoerige tijd, denk ik, wel meegemaakt die er was wat de VVDM betreft. Want ik kwam op de Sroki terecht, de School Reserve Officiëren Kader Infanterie. Ik had mijn opleiding voltooid, ik had dus mijn middelbare-schoolopleiding gehaald met avondstudie. ik werd dus gezien als een doorzetter en daarom mocht ik naar de SROKI van het leger uit. Alleen, ik wist van toeten noch blazen. Ik kwam dus daar op de legerplaats aan, ik was nog niet onder de krijgstucht geplaatst en ik kwam in de recreatiezaal waar iedereen ontvangen werd, voordat je onder de krijgstucht gezet zou worden met een bak koffie

enzovoorts. Ik zag dat het stampvol zat, dus ik pak een bak koffie aan de bar en ik ga op een plantenbak zitten. Toen kwam er een kaderlid, een korporaal of een sergeant, dat wist ik niet eens, die kwam naar me toe en begint me ontzettend uit te schelden over het feit dat ik op zijn plantenbak ging zitten. Waarop ik zei: 'Ja, hallo, er is geen stoel vrij, dus ik ga maar even op een plantenbak zitten. Is dat zo erg ofzo?' En die vent ging helemaal uit zijn dak, die begon te schuimbekken van woede en die maakte mij ten overstaan van alles en iedereen voor rotte vis uit. Ik was een beetje confuus, ik heb dat allemaal aan zitten kijken en even later werd de hele club, waaronder ik, onder de krijgstucht geplaatst. Toen kregen we een of andere peptalk van een groot-majoor, die vertelde dat wij de toekomst waren van Nederland, als toekomstige officieren en onder-officieren in opleiding, en of er nog vragen waren. Waarop ik zei: 'Is er ook een mogelijkheid om gewoon als soldaat te dienen, want ik wil helemaal dit niet, ik heb net wat meegemaakt waar ik niet vrolijk van word en als ik dat straks op deze manier door moet gaan geven, dat doe ik niet.' Die man viel even stil, die zei: 'Kom maar even apart.' Toen moest ik op rapport-CC komen voor een gesprek en toen heb ik hem uitgelegd wat er was voorgevallen met die plantenbak. Nou ja, ik heb aangegeven: ik wil helemaal geen kaderlid worden als dat betekent dat ik zo moet gaan zijn als wat ik net meegemaakt heb. Dat vertik ik, dat doe ik niet. Nou, het was uitgesloten dat ik als / toen kwam dat woord 'snotneus' wederom te pas / als snotneus die net kwam kijken in de krijgsmacht, moest kunnen denken dat ik bepaalde waar ik geplaatst werd, want zo werkte het niet. Oké, ik zei: dan moet u er rekening mee houden dat ik / ik zal mijn dienstplicht vervullen, ik ben soldaat en dat blijf ik, dus de dag dat u mij een streep aanbiedt, zal ik hem weigeren. Daar werd hij niet vrolijk van, maar ik moest toch gewoon het programma volgen. Tot inderdaad een dag voor de korporaalsuitreikingen, toen moest ik op rapport-CC komen en toen zei hij: Denk je er nog zo over? En ik zei: Onveranderd hetzelfde, commandant. Dan ga ik je nu een strafoverplaatsing geven.

#00:25:52-5# I: Ja, dat klopt ja.

#00:25:53-6# R: Toen kreeg ik Seedorf aan mijn broek hangen, wat voor hem ongeveer het schrikbeeld was van waar je geplaatst kon worden.

#00:26:03-2# I: Ja, Siberië was niet erger dan Seedorf...

#00:26:03-2# R: Want daar werd al het gajes geplaatst wat de krijgsmacht kende. Ik moet je heel eerlijk zeggen, Jules, die man bezorgde mij de tijd van mijn leven. Want wat ik daar tegenkwam was de crème de la crème op het gebied van vakbondswerk, waar ik toen nog geen weet van had, hoor, dat kwam later. Maar in ieder geval ik kwam in Seedorf / o ja, op weg naar het station / ik had dus een strafoverplaatsing naar Seedorf / op weg naar het station, ik moest van de kazerne naar het voetpad lopen, verderop, bij de militaire tehuizen, maar dat stuk, daar is niks, nog steeds niets.

#00:26:49-0# I: Nee, daar is nog steeds niks, precies.

#00:26:53-5# R: En ik zie een auto aankomen dus steek mijn duim op, ik denk: 'Nou, misschien kan ik meerijden'. Die auto stopte, maar dat was de marechaussee met een burgerauto en die vroeg of ik in wilde stappen. Ik zeg: 'Station graag, als u erlangs komt?' Nou, dus niet, dat werd de Knar die zat verderop en daar kreeg ik

een proces-verbaal, want ik mocht niet liften. Ja, dit heeft te maken met de Vereniging van Dienstplichtige Militairen, daarom weid ik hier even over uit.

#00:27:19-2# I: Ja, ja. Je mocht niet liften.

#00:27:21-4# R: Oké, ik krijg dus een proces-verbaal en ga dus naar Seedorf, naar Nunspeet, daar werd ik naar Seedorf geplaatst en van daaruit mocht ik dan mijn ouders bellen dat ik overgeplaatst was van Ermelo naar Seedorf, want daar zat ik toen al. Een paar weken later, toen ik daar zat, moest ik op Rapport Commandant komen, Rapport CC heet dat, en zegt mijn commandant: 'Jan, of soldaat Den Boer, ik heb hier een proces-verbaal liggen, weet je daarvan?' Ik zeg: 'Ja, dat weet ik, dat is omdat ik zwaaide naar een auto, eh, commandant.' 'O, er staat hier dat je gelift hebt en dat dat niet mocht op die weg.' Ik zeg: 'Dat weet ik en daar verschillen wij in van visie.' Dus dat was wel leuk, ik zag wel een lichte tinteling in zijn ogen hoor, want hij had er wel lol om. Maar goed, het was een militair optima forma, dus die regelde keurig correct, ik moest naar Nederland want ik moest naar de krijgsraad, die zat in Arnhem. Nou was het vervelende: als je in Seedorf zit, er gaan bussen naar Nederland toe op donderdag en vrijdag en er kómen bussen op maandag en dinsdag. Dat was het ritueel. Ik had geen eigen vervoer, dus ik moest op donderdag of vrijdag met de bus mee, ik weet niet meer of het donderdag of vrijdag geworden is, dat ben ik kwijt. Maar in ieder geval, ik moest dínsdags bij de krijgsraad zijn.

#00:28:54-4# I: O, jee.

#00:28:54-4# R: In Arnhem. Mijn ouders waren terugverhuisd naar Zeeland, dus kun je voorstellen: ik moest van die donderdag of vrijdag terug naar Zierikzee, van daaruit moest ik dinsdag Arnhem zien te bereiken om 11.00 uur 's morgens voor de krijgsraad.

#00:29:11-3# I: Nou, dat is niet makkelijk.

#00:29:11-3# R: Ik kom bij de krijgsraad aan en het eerste wat ze vragen is: 'Wat kom je hier doen?'. Ik zeg: 'Ja, ik heb een proces-verbaal, dat heeft u voor u liggen, ik ook.' 'Ja maar, hoe kom je uit Seedorf hier terecht?' Ik zeg: 'Dat is een heel verhaal'. Ik zeg 'Vorige week donderdag...' 'Ben je dus vier dagen, vijf dagen lang met verlof om nu...?' 'Ja!' Dat was een boete van vijf tientjes waar het om ging. Die mensen beraadslagen, vinden het te absurd voor woorden dat dat regeltechnisch kon en besluiten mij een boete te geven van, lach niet, 51 gulden. Wánt... dat was dan een voor beroep vatbare beslissing en dat hield in...

#00:30:01-6# I: O, ja. Kon je tegen in beroep gaan.

#00:30:01-6# R: Als ik 50 gulden had gekregen, had ik moeten betalen en voor 51... Máár... ze haalden nog een geintje uit, de uitspraak was pas donderdag...

#00:30:15-2# I: Daarop.

#00:30:15-2# R: Aanstaande. Dus ik moest terug naar Zeeland, dinsdag, eind van de middag, ik moest donderdag opnieuw melden en dan kreeg ik de officiële uitspraak, die ik dus al wist, toen kreeg ik dus een boete opgelegd van 51 gulden.

Met als gevolg: ik kon niet terug naar Seedorf, met als gevolg: ik zat die hele verdere week thuis, dus, dat was een lucratief grapje van vijf tientjes om een week vrij te hebben. Had ik er graag voor over. En te absurd voor woorden waren de rechters het volledig met me eens en uit pure hufferigheid gaven ze mij die boete. Ik kom terug een paar weken later, Rapport CC, commandant zelfde verhaal: 'Jan, ik heb hier een oproep voor het Hoog Militair Gerechtshof.'

#00:31:02-0# I: O...

#00:31:03-6# R: Ik zeg: 'Ja, ik weet ervan'. 'Waarom heb je dan niet betaald?' Ik zeg: 'Ik ben het er niet mee eens en de rechters vonden het zo absurd wat er gebeurd was, die geven mij bewust één gulden meer, dat ik in beroep kan gaan.' Nou, hetzelfde verhaal weer, ik moest naar huis. Ik moest van daaruit naar Den Haag. Ik kom in Den Haag, overigens, dat is wel grappig, een van die rechters blijkt later een bestuurder te zijn van het Protestants Militair Tehuis.

#00:31:29-2# I: PMT

#00:31:29-2# R: Toen was hij al met FLO.

#00:31:32-2# I: Ach.

#00:31:32-2# R: Die kwam ik... Lang... Van Langen... ik weet niet meer, die wist het zo te zeggen, vorige week, twee weken terug was dat, in ieder geval, die man, ik kom voor het Hoog Militair Gerechtshof en daar hetzelfde verhaal. 'Wat kom je hier doen, soldaat Den Boer?' Ik zeg: 'Ik heb dat en dat meegemaakt, ik word aangehouden omdat men vond dat ik stond te liften, maar ik was gewoon aan het lopen langs de weg en ik zwaaide even, zo van 'Hoi', maar ik word aangehouden. Per saldo betekent dat dus - en ik had er ook een tekening bij gemaakt - dat, als ik een boete krijg omdat ik mij daar langs de weg bevind, dat er geen militair meer naar huis kan.' Want de kazerne, de Jan van Schaffelaarkazerne en de Generaal Spoorkazerne, hebben dezelfde uitgang en tussen die uitgang van de Spoor en de Jan van Schaffelaar en het dichtstbijzijnde voetpad, zit een aantal / ik denk wel een kilometer of in ieder geval een aantal honderden meters niets, en dat had ik op een schetsje uitgetekend. Waarop twee van die rechters omhoog / ze stonden met z'n vijven ofzo, of drie, met twee griffiers, ik weet niet precies, maar in ieder geval, twee van die rechters stonden op, gingen naar die tekening kijken, beraadslaagden met mekaar, ik hoorde ook zeggen: 'Ja, dat klopt, nee, ik heb daar zelf ook gezeten, nee, dat is waar, hij heeft gelijk.' En ik werd vrijgesproken. Maar ook daarvan, het sierlijke, dat hoorde ik pas een paar dagen later. Dus ook daarvan weer een week thuis.

#00:33:06-3# I: Weer naar Zierikzee.

#00:33:08-5# R: En ik kom bij mijn commandant op rapport, gelijk 's maandags, dinsdags dat ik op de kazerne kom. Op rapport ontboden en die man die zat met een blik in zijn ogen van: 'Hoe heb je dat geflikt?'. Want ik was vrijgesproken. [Telefoon gaat] Ik moet even telefoon aannemen. Ja, dus ik kom bij de commandant en die zit toch met een blik van bewondering, van: Hoe heb je het geflikt? enzovoort en deelt mij officieel de uitspraak mee, die ik allang wist, dat ik vrijgesproken was. (Lacht:) Het grappige was, toen had hij zoiets van: Ik kan die vent wel gebruiken, dus hij zei:

‘Wat doe jij eigenlijk?’ Ik zeg: ‘Ik ben soldaat stafwacht en dat houdt dus in dat je tenten moet opzetten en af moet breken bij oefeningen en verder allerlei diensten verleent aan... enzovoort.’ En toen had hij wel een functie voor me als boekbeheerder. Een sergeant was ziek geworden en ik moet je heel eerlijk zeggen: ik was blij dat ik wat aangeboden kreeg, want je verveelt je te pletter als stafwacht. Je zit vier, vijf weken op je bed te wachten tot er weer een oefening is. Toen kreeg ik ineens een eigen kantoortje en mocht ik een achterstallige administratie van een jaar op orde brengen, wat ik met veel plezier gedaan heb. De commandant was er ook heel content over en toen heeft hij, want hij wist mijn geschiedenis van de SROKI, heeft hij wel later nog, want hij wilde mij bevorderen, heeft ‘ie dat wel even gecheckt. Toen ik zei dat ik dat niet op prijs stelde, zag hij daar toch maar van af. Zo sympathiek was hij wel.

#00:34:53-9# I: Kijk es aan.

#00:34:54-9# R: Maar in ieder geval, ik heb mijn verhaal op papier gezet over die rechtszaak en dan vooral de gang naar het Hoog Militair Gerechtshof en hoe potsierlijk of dat eigenlijk was. Dat heb ik gepubliceerd in het krantje van de Vereniging van Dienstplichtige Militairen (VVDM) in Seedorf. Met als gevolg dat ik, toen ik dat inbracht, want die had een kantoortje in het Humanistisch Militair Tehuis, voor het eerst ook dat ik met het humanisme in aanraking kwam, daardoor...

#00:35:32-7# I: Precies.

#00:35:34-1# R: Die bestuurders hebben dat artikeltje wat ik uitgetikt had op mijn boekbeheer, met een typemachientje en een bak koffie bij de hand, want dat stond er allemaal, dus ik was ineens een luxe-soldaat geworden. Ik heb dat artikel geschreven en toen kreeg ik de bestuurders langs van: ‘Jan, hardstikke leuk en we zijn enthousiast en wil je niet in het bestuur komen?’ Ik zeg: ‘Ja, prima, hoe meer werk ik hier kan doen, hoe beter, want ik verveel me te pletter.’ Want zelfs met die boekbeheerfunctie had ik weliswaar werk, maar dat moest ik dan van twee dagen werk uitsmeren over de hele week om altijd wat te doen te hebben. Dat kon ik ook heel makkelijk weer comprimeren tot twee dagen. Dus ik zat ik no time drie dagen vakbondswerk te doen op het kantoortje van boekbeheer en twee dagen te werken voor de baas.

#00:36:27-7# I: En dat VVDM-kantoortje zat in het gebouw van de Humanistische Geestelijke Verzorging?

#00:36:33-2# R: Ja, die mocht zich daar huisvesten. Eigenlijk officieel niet, maar laten we zeggen, dat werd gedoogd. Want je kon natuurlijk als bestuurders gewoon daar koffie gaan drinken en met mekaar een vergadering beleggen, maar we hadden ook nog op een andere manier faciliteiten, want we hadden een kast met eigen stencilmateriaal, eigen stencilapparaat en we konden daar dus ook heel primitief wat dingen afdraaien. En in no time had ik dus een aantal artikelen geschreven, want dat vond ik toch wel heel leuk. Ben ik ook blijven doen trouwens, voor *Ego* later en toen hebben ze me gevraagd of ik daar voorzitter wilde worden van Seedorf, dat vond ik heel eervol. In die tussentijd had ik ook Metske Dekkinga leren kennen...

#00:37:24-0# I: Metske, ja.

#00:37:24-0# R: Raadsman. Die vertelde mij dat naast dominees en aalmoezeniers er ook nog raadslieden waren, waarvan ik voor het eerst dus daar kennis van nam, want dat werd in de hele opleiding niet verteld, er werd alleen maar gezegd: 'Er is een dominee en er is een aalmoezenier' en toen hoorde ik ineens / Maar het leuke van Metske was, die had ook een stukje affiniteit met het vakbondswerk en die nodigde ons ook bij hem thuis uit om dan 's avonds gewoon wat dingen door te praten en mee te denken over het vakbondswerk. Dus hij was niet alleen geestelijk verzorger, maar had ook een stukje affiniteit met de belangenbehartiging van de dienstplichtige militairen en dat vond ik hartverwarmend.

#00:38:07-0# I: Want Metske zat in Seedorf?

#00:38:07-0# R: Die zat in Seedorf.

#00:38:10-2# I: Destijds, ja.

#00:38:11-2# R: Hij was een van de pioniers en dat wist ik toen nog niet, de dienst bestond toen, geloof ik, uit vijf raadslieden ofzo en hij was een van de vijf. Ik moet je zeggen, ik heb daar heel leuke herinneringen aan. Metske had dus een hoge rang op zijn schouder, ik geloof dat hij toen al overste of majoor, in ieder geval heel hoog, als soldaat kijk je daar dus tegen aan...

#00:38:35-0# I: Ja, als soldaat is alles hoog.

#00:38:34-3# R: Maar hij ging zo ontzettend vriendelijk om met de soldaten. Die rang associeerde ik altijd met gezagsverhoudingen en met bevelen en daar was bij hem helemaal geen sprake van. Dat was voor mij een eye opener, wat mijn nieuwsgierigheid wekte van: 'Hé, wat is dat dan, dat humanisme? Wat is dat dan?' En toen ben ik me voor het eerst bezig gaan houden met die kant van het geestelijk leven. Ik zal je heel eerlijk zeggen: ik was toen al zo anti-godsdienstig dat ik uit principiële gronden niet eens in het Protestants Militair Tehuis of het Katholiek Militair Tehuis kwam. Ik was daar echt wars van, ik was een principieel Humanistisch Militair Tehuis-bezoeker. Zo gaat dat in het leven.

#00:39:20-7# I: Hoe heb jij je ingewerkt, was dat via lezen? Las je wat over het humanisme of ging je met Metske Dekkinga in gesprek?

#00:39:31-7# R: Metske gaf *Ego* aan me en ik had dus twee blaadjes die ik las. Later werden het drie blaadjes, want *De Soldatenkrant* werd nummer drie. Allereerst *Ego*, dat was van de humanistische geestelijke verzorging, dat vond ik een eye opener. Dat was een blad met een breed spectrum aan artikelen, dat ging over muziek, over film, over allerlei levensbeschouwelijke zaken die gewoon leuk waren, leuke wetenswaardigheden. Maar ook voor de soldaten leuk om kennis van te nemen, dus. *Export* was het blad van de VVDM en daar zat ik zelf bij. Ik heb er hier nog een aantal liggen trouwens.

#00:40:12-6# I: Kijk.

#00:40:12-6# R: Kan ik je straks nog wel laten zien. En dan hadden we dus *De*

Soldatenkrant, dat was de krant van de witte Bond van Dienstplichtigen (BvD), de verfoeide, marxistisch-leninistische organisatie...

#00:40:25-7# I: Hij was vrij radicaal hè, vergeleken met de VVDM.

#00:40:29-4# R: Waar de krijgsmacht wars van was. Zij verdachten de VVDM'ers ook van infiltratie, er waren wat VVDM-bestuurders geïnfiltreerd vanuit die zogenaamde witte BvD in de VVDM. Dat klopt op zich wel, maar voor ons was dat gewoon een organisatie zoals er zovelen waren. We hadden geen notie dat het zo'n verboden en beladen onderwerp of club was. Dus wij zaten daar toch met enige geamuseerdheid naar te kijken, als dat soort vooroordelen verteld werden. Overigens, wat heel leuk was, omdat ik op een bepaald moment voorzitter was van de VVDM, had ik een regulier overleg met de generaal van de legerplaats. Dat was generaal Waldam.

#00:41:15-3# I: En jij was voorzitter van de VVDM in Seedorf?

#00:41:15-3# R: In Seedorf. Ik werd een maand of twee later gekozen tot districtscoördinator van de VVDM in Duitsland...

#00:41:25-4# I: Toe maar!

#00:41:25-4# R: En toen mocht ik ook genieten van een halve vrijstelling en dat hield dus in dat ik voor een deel vrij kon reizen door Duitsland om allerlei legerplaatsen op te zoeken die dan onder dat resort vielen. Nou is het in de krijgsmacht zo: als je een halve vrijstelling hebt, heb je een hele. Want er is niemand die dat bijhoudt en als je dus roept tegen die commandant: 'Ik moet naar Langemanshof of naar Bergen enzovoort,' dan zegt de commandant: 'Wat moet je daar dan doen, Jan?' Ik zeg: 'Ik heb een halve vrijstelling van de VVDM', dat wist hij, want dat was door de VVDM bij hem neergelegd als commandant. 'O ja, dat is goed, joh'. Ik ging heel vriendschappelijk met hem om. Hij had ook waardering voor het feit dat ik zijn boekbeheer op orde had gebracht. Hoefde ik ook niks meer aan te doen, beetje bijhouden, een halve dag in de week met een bak koffie en voor de rest was het mijn kantoortje, want daar mocht niemand verder komen. Dat was heilig gebied, want er was zoveel gejat in het verleden voordat ik het beheer had, dat er heel veel materiaal niet meer was. Dat had ik allemaal aan laten vullen en dat stond er weer pico bello bij, dus die man kreeg ook nog eens een goede beoordeling op grond van het feit dat ik me daar had uitgesloofd. Daar had ik lol om. In ieder geval, ik had een halve vrijstelling, ik kon me vrij bewegen in Duitsland en ik kon aan verschillende acties meedoen. Ik ben ook vanuit Duitsland meegeweest met de actie rond (?), de vrijheid van meningsuiting, die zaten opgesloten in Nieuwesluis en ik stond er als een van de vakbondsbestuurders tussen veel meer geüniformeerde soldaten aan de poort van Nieuwesluis te protesteren, wat ábsoluut niet kon in de ogen van de militairen, want je mocht niet in uniform demonstreren.

#00:43:18-3# I: Nee!

#00:43:18-3# R: Maar we deden het en mijn commandant heeft nooit geweten dat ik ertussen zat. Die dacht dat ik gewoon voor vakbondswerk naar Utrecht was, maar ik beschouwde dit ook als vakbondswerk.

#00:43:30-3# I: Ja, natuurlijk, dat is een breed begrip.

#00:43:31-2# R: Maar goed, dat was dan leuk. Mijn VVDM-periode, mijn eerste kennismaking met humanisme die dus mij moed gaf om me daar verder mee bezig te houden. Toen ik de burgermaatschappij later terug in ging heb ik mij ook altijd humanist gevoeld, zonder dat ik georganiseerd was, maar wel gevoeld. Ik voelde me zo verwant met wat ik gelezen had en wat er allemaal geschreven was en waar ik mee in aanraking was gekomen, dat ik denk van: 'Nou, als ik daar later nog eens een keer kan werken, je weet maar nooit'.

#00:44:14-1# I: Maar dat was later. Jij bent eerst weer een opleiding gaan volgen.

#00:44:19-6# R: Ja, toen ben ik naar de sociale academie gegaan.

#00:44:19-6# I: Hoe is het toch mogelijk, hè? Het is toch nog goedgekomen dan.

#00:44:21-9# R: Ja. Mijn vooropleiding was volstrekt eigenlijk niet geschikt voor een sociale academie, want ik had een handelsavondopleiding.

#00:44:29-1# I: Ja, precies!

#00:44:29-1# R: Toen zeiden ze: 'Wat kom je hier doen?' en toen heb ik mijn artikelen uit de *Export*, het vakbondsblad van de VVDM, overlegd van: 'Kijk, dit is mijn werk geweest van de afgelopen anderhalf jaar in dienst. Ik ben daarnaast met acties bezig geweest. Ik heb zelfs nog een beetje naam gemaakt met de eerste Nederlandse parade-weigeraar en ik ben daar nog trots op ook. Dus als jullie me kunnen gebruiken op die rooie academie De Horst, dan zeg ik: Graag!'

#00:44:58-4# I: De Horst, dat was in?

#00:45:03-5# R: Dat was denk ik in 1972 tot '75, die jaren. En dat was net een jaar, in hetzelfde jaar waarop de actie Schul-Dona plaatsvond, was er door De Horst een coup gepleegd, de studenten hadden de directie afgezet.

#00:45:18-1# I: Ach ja, dat had je toen.

#00:45:18-3# R: Hoe kan dat? Ja, dat gebeurde. Ze hebben ingebroken in een kamer van een directeur, ze hebben stukken ontvreemd waaruit bleek dat hij een dubieuze rol speelde bij aanname en ontslag van een aantal docenten en dat heeft gedwongen geleid tot zijn ontslag.

#00:45:36-4# I: Gedwongen ontslag.

#00:45:35-3# R: Dat noemden wij dan, of de studenten, ik zat er niet bij, maar ik hoorde dat een jaar later, dat er een soort coup was en waar de studenten trots op waren. En ik voelde me zeer verwant met die club, want ik denk: 'Dat heb ik bij de VVDM in zeker zin ook gedaan, dat werk.' Dus dat viel wel goed.

#00:45:57-5# I: De Horst, waar was die gevestigd?

#00:45:55-5# R: Driebergen.

#00:45:58-7# I: Driebergen, oké. Dus dat zit toch weer in Utrecht en omstreken.

#00:46:00-0# R: Ja, Driebergen. Het was toen nog een instituut van Kerk en Wereld. Het stond weliswaar te boek als een rooie academie, maar het was toch ook vanuit Kerk en Wereld, vanuit de confessie ingesteld, zoals het HOI vanuit het humanisme is ingesteld. Alleen, er was geen verplichting om godsdienstig te zijn of wat dan ook, en ook niet om als zodanig af te studeren, dus die vrijheid had je.

#00:46:35-2# I: En jij zat op kamers in Utrecht, of in Driebergen?

#00:46:37-7# R: Ik zat in Driebergen in eerste instantie op kamer. Later verhuisd naar Bartimeushage, dat was een inrichting voor meervoudig gehandicapten en blinde en/of slechtziende kinderen. En hoe kom je daar dan terecht?

#00:46:55-1# I: Hoe kom je daar nou toch terecht?

#00:46:56-5# R: Daar was een flat, personeelsflat, en daar hadden ze een complete vleugel aan gebouwd die leegstond en die werd verhuurd aan studenten. En daar heb ik dus heel goedkoop eigenlijk de rest van mijn studietijd kunnen doorbrengen. Daar heb ik ook mijn vrouw leren kennen. Dus dat was op zich een prima tijd. Na De Horst heb ik daar een half jaar gewerkt, in de zwakzinnigenzorg. Na een half jaar ben ik heel even werkloos geweest en toen ben ik streetcornerworker geworden in Utrecht.

#00:47:36-3# I: Streetcornerworker! Straathoekwerker... Jan, leg uit. Wat deed je in Utrecht op de hoek van de straat?

#00:47:41-5# R: Op de hoek van de straat. Je kreeg opdracht vanuit de gemeente. Er werd in een gezamenlijk overleg van gemeenteambtenaren, politie en allerlei vormen van welzijnswerk, verenigd in het SUC, Stedelijk Uitvoeringsorgaan en nog wat, ik weet niet precies waar de laatste letter voor staat...

#00:48:03-9# I: Cultureel werk ofzo?

#00:48:04-4# R: Maar in ieder geval, daar werden dan de straathoekwerkers van opdrachten voorzien en dat ging dan ongeveer als volgt. "We hebben in Hoograven een groep jongeren aangetroffen die zich nogal baldadig gedragen. Kunnen jullie als streetcornerworkers, of als straathoekwerkers, daar eens gaan invoelen wat daar aan de hand is en of wij daar iets kunnen betekenen?" Nou was er een discrepantie tussen wat straathoekwerkers wilden: niet alleen maar signaleren naar de gemeentelijke instanties, naar de politieorganisatie toe, maar daadwerkelijk hulp verlenen en gefaciliteerd worden. Dat laatste, daar ontbrak het nog wel eens aan, dus daar zat ook een strijd tussen de welzijnsorganisaties en de gemeente, maar toch, in grote lijnen hebben we dat een paar jaar kunnen doen als experiment en na een paar jaar werd het experiment beoordeeld als 'Het heeft gewerkt, het is succesvol afgerond en we sluiten de tent'. Als het mislukt was, was het gecontinueerd.

#00:49:18-8# I: Ach, nee.

#00:49:18-8# R: Dus wij waren eigenlijk niet zo blij.

#00:49:22-1# I: Jullie gingen aan jullie eigen succes ten onder.

#00:49:24-1# R: Ja, wij gingen aan ons eigen succes ten onder.

#00:49:25-7# I: Ach nee, hoe kan dat nou?

#00:49:25-9# R: Maar goed, wij hebben Hoog-Catharijnejeugd begeleid, wij hebben heel veel signaalwerk kunnen doen waar we wel (?) in konden staan, ik noem maar heel simpel: weglopertjes uit inrichtingen in de Achterhoek die op station Utrecht aankomen en gelijk door een groep meestal Nederlandse, wat asociale, bierdrinkende jongeren opgevangen worden en dan in no time via een kroegbaas die dat exploiteert, in de prostitutie terecht komen en in het drugscircuit en dan hebben we het over meisjes van vijftien en zestien jaar.

#00:50:11-4# I: Ja.

#00:50:11-6# R: Dus wij legden onze oren te luisteren, we bevonden ons in die groep, tussen die groep en gaven die signalen op gepaste wijze door aan de ambtenaren zonder dat onze identiteit daarbij in het geding was. Dat mocht in dit geval anoniem. En die mensen hadden daar daadwerkelijk wat aan, er werd ook opgetreden, dus er werd gehandhaafd en dat hield in dat er in die kroeg in eerste instantie een of twee rechercheurs in burger zaten, al dan niet herkend door de omgeving. Maar na verloop van tijd werd er ingegrepen en dan bleek dus inderdaad dat er op zolder twee of drie peeskamertjes waren waar die meisjes geëxploiteerd werden en dat die kroeglopers daar gebruik van konden maken. Dat gold ook voor alcoholisten en voor drugsgebruikers. We hebben daadwerkelijk heel wat mensen door kunnen verwijzen. Ik had bijvoorbeeld, dat was wel grappig, ik had contact met het Jongeren Advies Centrum, het JAC. Als ik dan doorverwees als streetcornerworker rond drugszaken, dan ging ik naar het JAC toe met de cliënt, als iemand gemotiveerd was om af te kicken. Toen kwam ik Ad Hornis tegen.

#00:51:24-4# I: Ach nee, Ad Hornis!

#00:51:24-4# R: Die later raadsman geworden is in onze dienst.

#00:51:27-6# I: Precies!

#00:51:27-6# R: Die is overigens via mij bij de dienst terechtgekomen, want die hoorde van: 'Wat doe jij dan voor werk?', dus ik vertelde van de Humanistische Geestelijke Verzorging en die zette zijn oren wijd open en is later gaan solliciteren. Dus Ad die toen hulpverlener was bij het JAC en waar ik een heel hoge pet van op had, die is toen zeg maar op die manier ook bij ons terecht gekomen.

#00:51:55-5# I: Maar even kijken, jij was straathoekwerker en je had een baan. Maar jij bent ook verder gegaan met dat humanisme.

#00:52:04-8# R: Dat komt later. Na dat straathoekwerk, succesvol afgesloten en een prachtig getuigschrift mee van het SUC en werkeloos thuiszittend, kom ik een advertentie tegen van het Coornhert-huis.

#00:52:21-6# I: en dat is begin jaren '80?

#00:52:23-9# R: Dat is in '79 geweest.

#00:52:29-9# I: '79 al, kijk eens aan, het Coornherthuis.

#00:52:29-9# R: Ik heb gesolliciteerd en ik heb in een procedure gezeten die heeft bij mekaar tien maanden geduurd.

#00:52:34-6# I: Tien maanden?

#00:52:35-3# R: Ja. Want men wilde mij niet zomaar bij Defensie. Want Defensie lag dwars. Want zij kenden ene Jan den Boer als paradeweigeraar, had zelfs in de gevangenis gezeten voor die paradeweigering een aantal dagen. Overigens, markant: door Kamervragen van Anneke Goudsmit, ik geloof van D66...

#00:53:04-7# I: D66, Goudsmit.

#00:53:04-7# R: Ben ik weer vrijgelaten, want de minister ontkende in alle toonaarden dat op basis van vrijheid van meningsuiting of vakbondsactiviteiten mensen gevangen werden gezet in de Nederlandse krijgsmacht en toen zei Anneke Goudsmit: 'Op het ogenblik zitten Roel Hoek en Jan den Boer in Seedorf vast op grond van vakbondsactiviteiten.' 'Dat was onbestaanbaar', in de Kamer, uitgesproken door de minister.

#00:53:33-0# I: Zo.

#00:53:33-0# R: Leverde op dat ik een paar uur later vrij rondliep. Waarop mijn commandant ten tweeden male vol bewondering naar mij keek...

#00:53:43-0# I: Met een twinkeling in de ogen...

#00:53:43-0# R: Van: Jan, hoe heb je dit geflikt? Majoor Van Lopik was dat, heeft later zelfmoord gepleegd, maar dat is *by the way*.

#00:53:50-2# I: Poeh.

#00:53:51-9# R: Die majoor Van Lopik was nog wel benieuwd toen, van: 'Hoe deed je dat nou?' Jij zit in de gevangenis, of in de cel hè, 'achter de wacht' heette het dan officieel...

#00:54:08-6# I: Achter de wacht, ja.

#00:54:08-6# R: Je zit achter de wacht en hoe weten ze dan in de Tweede Kamer dat jij vastzit? Ja... Vakbondsactiviteiten...

#00:54:12-4# I: VVDM.

#00:54:12-4# R: Juist! We hadden een raampje en Roel had een fluit en ik een mondharmónica en dan hadden wij een bepaald signaaltje en dat gaven wij door aan onze medebestuurders die dan een briefje kwamen brengen of halen (lachend).

#00:54:31-2# I: Tjonge, het lijkt wel een jongensboek.

#00:54:31-8# R: Ja, dat was dus humor. Maar goed, ik solliciteerde en er waren wat bedenkingen op niveau van Defensie, wat later nog veel ernstiger werd toen ik als raadsman solliciteerde. Maar als vormingswerker werd ik na tien maanden aangenomen...

#00:54:51-3# I: Bij het Coornherthuis?

#00:54:51-3# R: Op het Coornherthuis.

#00:54:51-3# I: Tjonge.

#00:54:51-7# R: En het grappige was, ik zat te wachten in de hal op mijn gesprek en Wim Heij, die mij dus tien jaar niet gezien had, die komt uit de sollicitatiecommissie en die zit aan zijn pijp te lurken, al kijkend naar mij. Ik zit op een bankje een boekje te lezen, krantje te lezen. Dan zie ik hem ineens en hij zegt: 'Jan, verrek, ben jij dat?' Dus na tien jaar, he? Dat vind ik zo frappant, ik denk, na tien jaar dat die vent mij nog kende.

#00:55:20-3# I: Knap.

#00:55:22-5# R: Ik kom dus in die sollicitatiecommissie binnen. En als je het nou over kruiwagens hebt, die had ik niet, maar toen ineens wel, want Wim begint mij omstandig uit te leggen wie Jan den Boer was geweest in zijn dienstplichttijd.

#00:55:42-4# I: Ja, zeg.

#00:55:42-4# R: Als vakbondsman. En dat was aan de ene kant natuurlijk ontroerend en voortreffelijk, want ik voelde mij daar wel heel sterk in. Ik had bovendien een conflict over mijn kleding met een van de commissieleden, die mij attaqueerde op het feit dat ik met een spijkerbroek en een dienstblouse aan daar binnen kwam, als ik me goed herinner, waarop ik terugkaatste: 'Heb je gezien hoe je er zelf bij zit?' Een jasje van de lommerd, wat bijna uit elkaar viel, met een paar spelden van Harley Davidson erop. Zo'n baard...

#00:56:23-0# I: Ja, dat was mooi he?

#00:56:23-0# R: En snor en lang haar. Ik zei, het was Joost de Vries, ik zei : 'Nou ga je me toch niet vertellen...

#00:56:32-9# I: Ik durfde het bijna niet te vragen, Joost de Vries.

#00:56:35-8# R: Nu ga je me toch niet vertellen, Joost, dat jij mij nu gaat aftikken op het feit dat ik niet zou passen binnen... Nee, nee, ik wil even weten (?) als je straks in de krijgsmacht opereert als vormingswerker en je krijgt deze vragen voor je kiezen. Ik zei: 'Nou, bij dezen dan, je hebt hem teruggekregen.'

#00:56:52-0# I: Zo, dat is duidelijk.

#00:56:53-6# R: Waarop Frank Spoelstra, die zat ook in de commissie, die zat met een *big smile*, want die lag toen al erg met Joost overhoop, zullen we maar zeggen. Maar goed, al met al, ik werd toch uiteindelijk aangenomen, in dezelfde procedure waar Jacques van den Brink aangenomen werd.

#00:57:15-5# I: Ah, kijk!

#00:57:15-5# R: En ik meen dat dat was, Jacques is 1 november aangenomen en ik 1 december '80.

#00:57:20-4# I: Jij werd aangenomen op dat Coornherthuis, maar jij had nog helemaal geen opleiding humanisme of humanistiek, niks.

#00:57:29-5# R: Nee.

#00:57:29-5# I: Maar je was wel vormingswerker.

#00:57:32-7# R: Ja. Ik had De Horst gedaan, ik had een HBO-opleiding, op het gebied van vormingswerk nota bene. Dus daar voelde ik me heel sterk in. Toen ik in de sollicitatiecommissie inhoudelijk getoetst werd op het humanisme, toen vroeg men mij: 'Hoe zie jij nou dat vormingswerk?' En toen wist ik vrij feilloos een paar definities op te lepelen waar voor mij de kern van het vormingswerk dan op vast zat, waarop Frank Spoelstra hoogst verbaasd naar Wim Heij keek en zei: 'Dit is letterlijk wat ik bij het landelijk vormingsoverleg heb teruggelezen in bla bla bla enzovoort. Dat getuigde van: ik heb mijn studie gedaan en ik had het goed in mijn *pocket* zitten en ik kon dat zo terugproduceren. Waarop Wim zei: 'Ja, ik moet je tot mijn schande bekennen, Jan, we hebben hier zelfs een paar stagiaires van het Humanistisch Opleidingsinstituut die hier geen antwoord op weten te geven en die liepen op dat moment nog stage...

#00:58:45-2# I: Poe.

#00:58:45-2# R: Bij het vormingscentrum. Dat geeft alleen maar iets aan van hoe *tricky* of het lag en dat ze mij toch verkozen boven degenen die op dat moment vanuit het HOI stage liepen. Toen trof ik later, want ik kreeg de plicht opgelegd om die studie te volgen en dat heb ik ook keurig geaccepteerd, dus ik ben mijn allereerste zaterdag naar Culemborg gegaan.

#00:59:13-6# I: Ach, toen zat het Humanistisch Opleidingsinstituut...

#00:59:13-6# R: Zat nog in Culemborg, ja.

#00:59:13-6# I: Dat was een HBO-opleiding he?

#00:59:15-1# R: Ik kreeg zo'n basisleergroep en ik heb daar met plezier die dag gezeten. Ik kom daar nog een heel goede, oude vriend van me tegen, Ben van Remmerden, uit De Horst, waar we samen in het eerste en tweede en derde jaar gezeten hadden. Alleen Ben was eraf gegaan, die heeft zijn opleiding niet afgemaakt, maar die is toen zich toch gaan herkansen voor het HBO op het HOI. Die heeft het HOI afgemaakt. Maar ik kreeg die eerste zaterdag - het was mijn allereerste zaterdag - kreeg ik te horen op het HOI dat het niet meer een applicatie-achtige cursus is, wat het altijd was, maar een volwaardige HBO-opleiding van vier jaar. Met als impact drie avonden en een zaterdag en na vier jaar een HBO-diploma. Ik zeg: 'Waarvoor mijn hartelijke dank. Dan ben ik dus aangenomen niet in een baan, maar in een opleiding.'

#01:00:11-4# I: Een opleiding, ja, precies.

#01:00:13-6# R: Dus ik ben spoorlags mijn baas gaan bellen, Joos Sinke, ik zeg: Beste Joos, ik heb een fantastische baan, want ik mag nog vier jaar gaan studeren. En daarnaast doe ik ook zo nu en dan nog wat voor de dienst, maar weet in ieder geval dat het zo ligt. 'Nee, nee, nee, Jan, geen sprake van. Ik wil dat je nu onmiddellijk stopt met die opleiding en we gaan eerst een gesprek met de directie van het HOI aan. Dus toen is er een gesprek gekomen waar wij ook bij mochten zijn als functionarissen, met Ton Jorna.

#01:00:48-0# I: Ach, Ton.

#01:00:48-5# R: En met, ik denk, Peter Derks en met, nee, ik denk die twee. Misschien een derde, maar dan ben ik dat kwijt hoor. Daarna is Bruers (?) ik weet het niet meer.

#01:01:00-9# I: Daarna is Bruers (?)

#01:01:00-5# R: Maar in ieder geval, Ton Jorna was toen de directeur...

#01:01:05-3# I: Die was directeur van HOI.

#01:01:07-3# R: Maar toen kwamen er heel veel verwijten, want het verwijt dat wij als dienst het presteerden om mensen te laten prevaleren boven afgestudeerde HOI'ers, terwijl ze geen enkele opleiding hadden, dus dan krijg je dit soort toestanden enzovoort enzovoort. Waarop Joos Sinke het conflict nog verergerde door te zeggen: 'Dan moet je maar zorgen dat je mensen beter aflevert, want wat er nu van het HOI afkomt, daar loop ik met een grote boog omheen.' Dat was ongeveer de sfeer in de dienst op dat moment, verziekte sfeer. Er zijn een aantal gesprekken geweest, ook met het hoofdbestuur van het HV erbij en men is toch weer *on speaking terms* gekomen en er zijn ook afspraken gemaakt om toch mensen aan de ene kant van het HOI aan te gaan nemen en aan de andere kant beter toe te rusten op het werk bij Defensie. Dus naar twee kanten toe werd er water bij de wijn gedaan en het conflict werd op die manier omgezet in een werkbaar geheel.

#01:02:13-9# I: En jij mocht door?

#01:02:14-7# R: En vervolgens kregen wij te horen dat er dan toch een applicatiecursus gestart zou worden van tien zaterdagen. De enige die ooit heeft plaatsgevonden van tien zaterdagen en een eindschrijft. En dat heb ik gedaan. Die schrijft heb ik gemaakt en ik had als begeleider John Brommel en ik vond het een prima begeleider, stelde me de goede vragen en ik was gemotiveerd om mijn werk over het humanistisch vormingswerk te laten gaan, maar dan ook vooral met betrekking tot het humanistisch gehalte van het vormingswerk en daarmee een beetje geput uit de grondleggers van het humanistisch vormingswerk zoals dat op dat moment in de literatuur beschreven stond en dat heb ik dan gelegd naast de praktijk van dat moment op het Coornherthuis. En toen de vraag in mijn eindexamengesprek door Ton Jorna nota bene gesteld werd van: 'Waarom heb je hiervoor gekozen?' zei ik: 'Omdat een van de eerste dingen die ik te horen kreeg toen ik aangesteld was als vormingswerker en een paar collega's van mij hoorden dat ik geen humanistische opleiding had, dat ze zeiden: "Maar dan kun je helemaal geen humanistisch geestelijk verzorger zijn, dan kun je helemaal geen humanistisch vormingswerk bedrijven." Dat hoop ik nu met deze schrijft te kunnen weerleggen, want dat woord humanisme is iets wat tussen je oren zit en niet iets wat in een instituut zit. Maar je kunt je er wel in bekwaamen en verdiepen enzovoort.'

#01:03:58-4# I: Heb ik nog een vraagje over dat humanisme. Hoe zou jij dat willen kenschetsen, dat humanisme van toen? Ik hoor altijd van: 'Ja, in de begintijd van de dienst was dat humanisme ook nog heel strijdbaar en ideologisch gekleurd'.

#01:04:20-4# R: Nou ja, wat voor mij glashelder was en ik kon daar ook van harte mee instemmen, ik heb een gesprek met Rob Tielman gehad, in mijn aanname, die vroeg mij daar: 'Waarom ben je eigenlijk lid van het Humanistisch Verbond?' Ik zeg: 'Beste Rob, er is een heel simpele reden voor, ik zou het ontzettend hypocriet vinden om op het moment dat ik solliciteer om snel even lid te worden van het Humanistisch Verbond, om op die manier mijn goede wil te tonen. Als jullie me willen hebben, word ik lid van het Humanistisch Verbond, want dan ga ik dat werk doen. Maar als jullie me niet willen hebben, wil ik daar ook lid van worden omdat ik inmiddels overtuigd ben van het belang van de organisatie, net als dat ik lid ben van een vakbond of van een politieke partij. Alleen ik heb er tot onlangs nooit over nagedacht om me daar op dat punt van de levensbeschouwing te organiseren. Waarschijnlijk door een aversie jegens alles wat godsdienst en levensbeschouwing is. Alleen ik heb het goede voorbeeld wel aan den lijve meegemaakt in Seedorf met Metske Dekkinga en dat was voor mij humanisme in de praktijk. Naast de mens staan, de mens centraal stellen, geen geneuzel over bovenmenselijke vermogens en krachten en godsdienst enzovoort. Ook daar niet aan refereren, zelf je weg zoeken, maar daarin wel begeleiden. Dat vind ik prachtig van het humanisme. Dus voor mij is kenmerkend aan het humanisme dat je mensen begeleidt in hun levenskeuzes, maar niet in de plaats treedt voor die keuzes of niet zelf een positie daarin inneemt. Dus als iemand... Ik heb op de kazerne meisjes gehad die zwanger raakten, die bij de aalmoezenier niet terecht konden omdat ze daar in volstrekte zin een zwangerschap niet bespreekbaar konden maken, want die man was mordicus tegen abortus. Die kwamen bij de raadsman, omdat hij daar iets genuanceerder in was en dan was ik niet voor of tegen abortus, ik kon die mensen gewoon begeleiden in hun weg. En als zij dan kozen voor een abortus, dan kon ik ze ook begeleiden in de nazorg, in de zin van 'Wat doet het met je', 'Hoe gaat het met je' en daar waren die kids ontzettend blij mee. Dat is dan voor mij humanisme in de praktijk. En ik kan me met geen leer - nog

steeds niet - identificeren. Voor mij is het humanisme ook geen leer, ook geen dogma. Het humanisme is menszijn in de praktijk en het begeleiden van mensen in hun levensweg. Dat is voor mij de kern van het humanisme. Ik ben dus niet een man van de literatuur, terwijl ik nota bene mijn studie van het vormingswerk, daar wel de literatuur als uitgangspunt, dat was een literatuurstudie en dat vond ik ook hardstikke leuk om te doen. Maar ik ben toch vooral een man van de praktijk wat dat betreft.

#01:07:16-9# I: Ja, vandaar dus ook dat Coornherthuis, dat was ook praktisch humanisme. Het vormingscentrum voor militairen.

#01:07:31-3# R: Klopt.

#01:07:31-3# I: Wat heb je daar gedaan? Kun je in het kort omschrijven wat je daar aantrof en wat je deed voor de mensen?

#01:07:39-5# R: Ja. Allereerst de beginperiode, dus mijn eerste acht, negen jaar van het Coornherthuis was ook als vormingswerker. Later ben ik raadsman geworden, maar dat was ook de tijd van de dienstplicht. Wat je dus binnenkrijgt is dus een verschillende groep militairen die gebruik maken hun recht op een GV-conferentie en daar bewust voor kiezen en dan vervolgens is het de commandant die zegt: 'Ik stuur de groep met namen A t/m D naar de katholieken, van E t/m M naar de humanisten en van N t/m Z naar ... enzovoort.

#01:08:37-4# I: Ja, naar de protestanten.

#01:08:38-4# R: En dat kan helemaal niet, dus daar hebben wij over geprotesteerd. Nou, dat was niet anders op te lossen. Toen hebben we met de andere diensten rond de tafel gezeten en daar is dan uitgekomen dat een soort *gentlemen's agreement*, dat mensen die zich volstrekt bezwaard voelden om in een verkeerde levensbeschouwelijke of godsdienstige richting gedwongen zijn aantal vormingsdagen te moeten meemaken, dat die door ons gefaciliteerd werden om alsnog naar Beukbergen of naar Vlasakkers te gaan en omgekeerd. En dat is ook een aantal keren gebeurd.

#01:09:12-6# I: Gebeurde dat omgekeerd ook?

#01:09:12-6# R: Dat gebeurde ook omgekeerd, ja. Er waren ook mensen die niets van de dominee of aalmoezenier moesten hebben en die kwamen dan als eenling binnen een vormingsproces, mochten ze meedoen met een bestaande groep.

#01:09:26-9# I: O, ja.

#01:09:26-9# R: Dus de dienstplichtigen maken gebruik van. Er was ook een groep, die waren in het kader van scholing op voorhand al gefaciliteerd, zonder dat ze gebruik maken van hun recht op verlof, die werden gewoon aangewezen als: Jullie gaan nu daar naartoe, want jullie moeten als toekomstig kader weten wat er binnen die GV-lessen plaatsvindt en hoe dat dan gaat. Dus daar moeten jullie kennis van nemen en dus die werden verplicht om dat vormingsproces aan te gaan.

#01:09:56-3# I: Maar gingen ze dan én naar de Vlasakkers én naar...

#01:09:58-0# R: Nee, dat werd lukraak gedaan...

#01:10:03-4# I: Op alfabet?

#01:10:04-6# R: Ja, dat leverde ook heel veel gedoe op.

#01:10:14-1# I: Ja.

#01:10:14-1# R: Ik heb conferenties gehad waar dat de hele conferentie van drie dagen lang toch zeurde, meezeurde. Mensen bleven wel zitten, maar niet van harte. Maar dan was het van: 'Als ik terug moet naar de kazerne, dan kan ik de plee schoon gaan maken of de gang gaan schrobben.

#01:10:26-8# I: Beetje corvee, ja.

#01:10:26-8# R: Ze weten me dan toch wel te vinden, dus ik pas me wel aan, maar ik ben het er absoluut niet mee eens dat ik hier zit. Dank je wel, prima dat je dat vindt, respecteren we, we hebben respect voor je standpunt, we zullen je verder niet onder druk zetten voor wat dan ook. Je mag je eigen weg gaan hier, die vrijheid liet ik. Of andere collega's er ook zo mee omgingen, weet ik niet, ik ging er zo mee om. Ik gaf die vrijheid. Ik heb één groep in mijn hele loopbaan meegemaakt die als geheel niet terug wilde naar de kazerne en als geheel niets met dat vormingswerk te maken wilde hebben. Dat werd gevoed door een van de vrouwelijke deelnemers. Haar broer had zelfmoord gepleegd en degene die daar de schuld van kreeg, was een welzijnswerker die sprekend leek op mij.

#01:11:18-6# I: Ja, dan ben je de pineut.

#01:11:18-6# R: Dus ik was ook zo'n lul van een welzijnswerker, zo'n geitenwollensok die / misschien had ik die ook nog wel aan, dat weet ik niet eens (lachend)...

#01:11:29-7# I: Het was er wel de tijd voor.

#01:11:29-7# R: Maar in ieder geval, ik heb dus geweigerd om in de malaise mee te gaan van die groep en heb gezegd: 'Luister goed. Dan stel ik het volgende voor. Jullie willen niet terug naar de kazerne op grond van wat jullie me verteld hebben, wat je dan te wachten staat. Je wilt hier blijven, maar je wilt tevens niets met het vormingswerk te maken hebben. Ik laat me niet gebruiken door Defensie om hier te sanctioneren. Ik heb als geestelijk verzorger het recht om met wie dan ook in gesprek te zijn en dat voor ons te houden. Dus ik besluit nu gewoon om jullie te beschouwen als cliënten waar ik gesprekken mee heb, die verder niemand wat aangaan. Ga je gang. Hoe kan ik je faciliteren dat je het hier die drie dagen naar je zin hebt? Zeg het maar. 'O, filmpje, filmpje, muziek.' Na anderhalve dag kwam een van de mensen uit de groep vragen of ik mee kwam draaien. Toen mocht ik erbij.

#01:12:33-5# I: Kijk.

#01:12:36-1# R: Toen bood het meisje ook haar verontschuldigen aan, toen

kreeg ik het verhaal ook te horen van die broer. Toen had ik dus daadwerkelijk bewezen dat ik niet tot de legerleiding behoorde die hun die plicht in de schoenen had geschoven en we hebben de laatste dag nog ontzettend leuk met elkaar in gesprek kunnen zijn, twee dagdelen en een avond. Dat vond ik toch wel hartverwarmend.

#01:12:57-8# I: Jij had gesprekken met die mensen, met die dienstplichtigen voornamelijk. Hadden jullie een program, hadden jullie thema's of pikte je dat op uit de groep, vroegen jullie ernaar of allebei?

#01:13:10-2# R: De thema's die dropen van de groep af.

#01:13:22-0# I: Kijk!

#01:13:22-0# R: Je kwam de gang binnen en dan was er een groep aangeleverd en die waren daar met een drill neergezet waar de honden geen brood van lusten en dan op het moment dat ze in een soort anticlimax in het vormingscentrum waren en die kaderleden waren vertrokken, dan brak de pleuris uit even en dan lieten we ze ook maar even *freewheelen*. En na een uur met een bak koffie en wat hier en daar gesprekken, kreeg je geleidelijk aan dat de groepen gingen formeren. Dus een beetje acclimatiseren, dat was / ik noem het ook wel een beetje deprogrammeren zelfs, want je bent even het antibeeld van de militaire discipline en die kadaverdiscipline die de mensen opgelegd is gekregen en dan vervolgens ga je in een kringgesprek met mekaar inventariseren: 'Goh, jullie zijn hier nou. Hoe kunnen we deze twee, drie dagen op een zinvolle en nuttige wijze besteden?' Er waren slimpies bij, die zeiden: 'Ja, jij doet dit al zo lang, dat kun jij wel voor ons zeggen.' Ik zeg: 'Hoho, want dan krijg je straks het verwijt dat ik allemaal weet wat goed voor jullie is, daar trappen we niet in. Ik wil eerst toch eerst even van jullie horen waar jullie interesse naar zou uitgaan. Want in principe kunnen we met elkaar in gesprek zijn over alles wat jullie interesse heeft.' Nou, Jules, ik durf te stellen dat tachtig procent van de gesprekken ging over hoe er met ze omgegaan werd op de kazerne, hoe het kader zich gedroeg, dan wel misdroeg. En hoe je daar dan op een zo slim mogelijke wijze mee om kon gaan, zonder daar last van te ondervinden. Ja, dan had ik ineens natuurlijk een schat aan ervaring in mijn dienstplichttijd opgedaan, dus ik was in zekere zin ook nog lotsverbonden en dat werd ook herkend, op de een of andere vreemde manier. Dat was een soort *Fingerspitzengefühl*. Want ik noemde net Jacques van den Blink als collega, die ik overigens als vormingswerker heel hoog had zitten. Maar Jacques had niet in dienst gezeten, die was van meet af aan dienstweigeraar geweest en die had een heel andere benadering. Die stond echt als leraar voor de klas, die was ook leraar geweest, die had een bord en stiften en krijtjes. Ik was de man van het kringgesprek, waarbij de mensen herkenden een stuk noem het maar lotsverbondenheid. Twintig procent was themagericht. En dat ging dan dikwijls in thema's rond wat er op dat moment speelde. Dat kon zijn seksualiteit, een hele forse, je zit in een mannengemeenschap en wat doet dat met je?

#01:16:09-1# I: Ja precies.

#01:16:09-1# R: En hoe kijkt de groep aan tegen homoseksualiteit, hoe kijkt de groep aan tegen vrouwen, hoe ga je ermee om?

#01:16:15-1# I: Ouwe jongens, krentenbrood.

#01:16:15-1# R: En dan gaf ik altijd als voorbeeld: Er rijdt een vrachtwagen op de Veluwe en er komen een paar leuke meiden langs op de fiets. En dan is het dat er een paar van die boeren uit die drie- of zestonner of wat het ook is, lopen schreeuwen van: 'Hé, neuken! Pijpen! Beffen!' En die vrachtwagen stopt twee kilometer verderop en de mensen mogen even pauzeren in een restaurantje op de hei. Die meiden komen aan op de fiets, die stappen daar ook af en gaan een drankje drinken op hetzelfde terras als waar die soldaten zitten. En wat blijkt dan ineens, iedereen is zo ontzettend verlegen met de situatie, ze durven ze niet eens aan te kijken.

#01:16:57-3# I: Nee.

#01:17:00-5# R: Met als gevolg dat / Dat geef ik dan als voorbeeld. En dat is dan gelijk een stukje casuïstiek, want dan zitten we van: hoe komt dat nou? Hoe komt dat nou? Waar komt dat door? En dan krijg je natuurlijk heel veel opgekropte gevoelens en verlangens...

#01:17:13-6# I: Ach.

#01:17:16-4# R: Kortom, een prachtig thema. En ja, drugs. Er werd heel veel geblowd in de krijgsmacht. Er waren heel veel trucs om daarmee om te gaan en er waren heel veel commandanten die mij ook advies vroegen. Ik blowde in die tijd niet meer, maar had het wel gedaan in mijn studietijd...

#01:17:33-3# I: Ja, wie niet?

#01:17:33-8# R: En wie niet? Die jongens en meiden, want toen in die overgangsfase van dienstplicht naar BBT'er had je ook heel veel meiden erbij zitten, die kwamen dan met vragen van hoe je daar dan mee om moest gaan. Nou was het bij dienstplicht zo dat blowen oogluikend werd toegestaan. Want als ze het zouden verbieden en er zou sanctie op volgen, dan zou dat betekenen dat je de krijgsmacht moest verlaten, volgens de regelgeving.

#01:18:09-8# I: En dat was nou net de bedoeling.

#01:18:10-0# R: Wat was dus op het moment als je bij Van Heutz geplaatst werd, in Nunspeet, ongeveer het slechtste wat je kon overkomen als dienstplichtige, want dan zag je de bewaking en hele dagen niks te doen, anderhalf jaar lang. Dus wat doen die jongens? Die gaan blowen en die hebben zoiets van: 'Hé sergeant, mijn blowtje'. En als die sergeant dan vervolgens riep van: 'Jij staat op Rapport CC', dan staken er nóg twintig een blow op, 'Hé sergeant, kun je ons ook even rapporteren?'

#01:18:44-5# I: Ja, dan lag het hele bataljon plat.

#01:18:44-5# R: En wie stond er uiteindelijk op Rapport CC? Die sergeant. En dan zegt die commandant: 'Je hebt godverdegodver maar met die groep om te gaan, want ik moet bewakers hebben. En ik kan het me niet veroorloven zonder personeel te zijn. Dus die sergeant kreeg het nakijken in plaats van degene die die blow

opgestoken had. Maar, ik heb daar nog een paar artikelen aan gewijd trouwens in *Ego* in die tijd, waarin ik ook nog pleit voor het legaliseren van de softdrugs, ook in de krijgsmacht, diezelfde commandant moest later mensen voor ontslag voordragen toen ze bij de BBT'ers behoorden op grond van één stickie.

#01:19:32-1# I: Ja, dat klopt, maar dat was dus de omschakeling van de dienstplicht naar beroeps.

#01:19:35-9# R: Ja, en ik heb dus heel veel militairen bijgestaan die ontslagen werden op grond van blowen. Ik moet je zeggen, dat was soms heel pijnlijk. Ik kan me daar één voorbeeld herinneren van een groepje van zes, die op weg is naar het dorp. Daar allerlei vreselijke dingen meemaken van kaderleden die zich misdragen tegenover vrouwelijke soldaten in de bar, op terugweg ook daadwerkelijk meemaken dat er in de berm door een paar vrouwelijke militairen seks bedreven wordt met kaderleden en een stukje verderop gaan ze op een bankje een blow draaien. En de marechaussee die komt...

#01:20:23-7# I: Pfoe.

#01:20:27-1# R: Schijnwerpers erop, op heterdaad betrapt, alle zes afgevoerd en alle zes voor ontslag voorgedragen een dag later op Rapport CC. Ze kunnen / Ik heb er twee begeleid tot aan de hoogste rechter die daarover ging en ze hebben het verloren. Eén is er later toch in het gelijk gesteld, anderhalf jaar later, door door te procederen via de vakbond. Die heeft het gered op grond van dat hij weliswaar een blow in handen gedrukt kreeg, maar zegt: 'Ik heb niet geblowd. Het werd me in mijn handen gedrukt. Ik wist niet beter dan dat het gewoon een peuk was, van: Hou es even vast.' En daar heeft hij het op gered, want men kon niet aantonen dat hij daadwerkelijk geblowd had aan de hand van ademanalyse of aan de hand van bloedonderzoek of wat dan ook. Dus die heeft toen later toch het gelijk gekregen, maar zo beladen lag het.

#01:21:16-3# I: Jij bent / tot wanneer ben jij vormingswerker geweest, want je bent ook raadsman geworden he?

#01:21:23-2# R: Ja. '89 denk ik, als ik het beschreef in mijn (?)

#01:21:30-6# I: Ja, 1989 Coornherthuis.

#01:21:35-0# R: Ja, toen ben ik daarna raadsman geworden in Nunspeet.

#01:21:35-0# I: In Nunspeet, oké.

#01:21:37-2# R: En dat was de overdrachtsperiode van dienstplicht naar beroeps.

#01:21:40-9# I: Ja, precies, de dienstplicht werd opgeschort.

#01:21:46-1# R: Ik had toen nog te maken met dienstplichtigen, maar dat waren de zogenoemde pineut-dienstplichtigen.

#01:21:46-1# I: Ach.

#01:21:47-4# R: En waarom noemen ze dat de pineut? Je was de pineut op twee manieren. Je behoorde tot het percentage van vijf procent, daadwerkelijk vijf procent van de jongens die nog opkwam. 95% van die jongens kwam niet meer op. En dan was je de pineut. Maar daar hadden ze dan een zogenaamde pineutpremie tegenover gezet. Dat was toch een soort van BBT-loon, met als gevolg dat het meestal heel gemotiveerde dienstplichtige jongens waren. Want die waren van plan om beroeps te worden, voor korte tijd, BBT'er, Beroeps Bepaalde Tijd, en die wilden dan toch wel die dienstplicht aangrijpen om die overstap te maken. En qua salaris maakte het niet meer uit, je had bijna hetzelfde als BBT'er. Dus die waren er wel gelukkig mee. Tevens werd er in diezelfde periode een maatregel genomen waardoor Nunspeet gesloten zou worden.

#01:22:43-3# I: Ach.

#01:22:43-3# R: En de Generaal Winkelmankazerne is gesloten één of twee jaar nadat ik daar weggegaan ben. Toen was er op het Coornherthuis een conflict tussen de vormingsstaf en de directie. Daarop heeft het hoofd van dienst, dat was toen Wim Heij, mijn advies gevraagd. Ik heb geadviseerd: 'Ga nou es naar het planbord toe, Wim, en kijk nou es wie er daadwerkelijk werkt. En kijk nou es wie er alleen maar een grote mond heeft in dit conflict en niks doet.

#01:23:22-2# I: Ja.

#01:23:24-0# R: En handel daar dan naar. En dat heeft hij gedaan.

#01:23:29-6# I: Kijk.

#01:23:29-6# R: Met als gevolg dat hij / ja, er zullen nog wel meer gronden geweest zijn waarop hij zijn beslissingen genomen heeft...

#01:23:36-7# I: Ja, dat zal best.

#01:23:36-7# R: Maar hij heeft geweigerd om in te stemmen met het voorgenomen ontslag van Joost van Langen en dat betekende dat de toenmalige staf, schrik niet, dat waren Carien van Henten, Marius van Dorp, Marijke van der Stichel en de vierde ben ik even kwijt geloof ik. Was er wel een vierde? Ik weet het niet eens meer. In ieder geval die drie, die vier, er was een vierde, maar dat ben ik even kwijt. Die hebben toen besloten om maar acuut het bijltje erbij neer te gooien en die zijn herplaatst in de dienst.

#01:24:23-2# I: Ach.

#01:24:23-2# R: Met als gevolg dat het Coornherthuis even...

#01:24:28-7# I: Zonder staf zat.

#01:24:28-7# R: Personeelsloos was, behalve Joost, die toen feitelijk de meeste groepen draaide van allemaal, maar daar was ook de meeste kritiek op en toen zei Wim: 'De Winkelmankazerne wordt toch gesloten, Jan, je hebt negen jaar ervaring

op het Coornherthuis, kom jij maar terug als directeur.'

#01:24:44-5# I: O, kijk eens aan.

#01:24:46-6# R: Ik zeg 'Nee, daar heb ik geen zin in, Wim. Want als de kazerne gesloten wordt, heb je zorg voor mensen en dat weet jij als geen ander.' 'Ja, maar...' Hij zat natuurlijk in een spagaat en na een beetje heen en weer gesteggel kwam eruit: ik moest het ene opbouwen en het andere afbouwen. Dat heb ik gedaan. Ik heb wel uitdrukkelijk op voorhand gezegd: 'Maar niet als directeur, maar als coördinator. Want ik heb geen gram personele bevoegdheid, dat blijkt nu ook wel, want uiteindelijk is het het hoofd van dienst die bepaalt wat er in het Coornherthuis gebeurt, en niet de directeur die ook haar biezen moet pakken. Dus ik wil geen directeur worden, ik wil coördinator zijn, onder jouw directeurschap.

#01:25:37-0# I: Bezielende leiding, ja.

#01:25:37-9# R: Daar ging hij mee akkoord.

#01:25:38-4# I: Oké.

#01:25:38-4# R: Dus dat heeft geduurd tot Joost de Vries hoofd van dienst werd. Die zei gewoon: 'Luister goed, Jan, jij kunt lullen wat je wil. Maar jij bent directeur of je bent het niet. Dan ga je maar weg. Maar ik ben hoofd van dienst en ik wil een directeur op het Coornherthuis.' Klaar.

#01:25:56-5# I: En dat ben jij.

#01:25:59-4# R: En dat ben ik toen geworden. Dus Joost de Vries dacht er heel anders over. Wim accepteerde dat, Joost niet. Ik kon daar toen inmiddels ook wat sterker in staan, want ik wist mijn mogelijkheden en mijn tekorten en ik wist dus dat ik als directeur van zijn levensdagen nooit de pretentie zou moeten hebben om ook maar iets te zeggen te hebben over het personeel inhoudelijk. Dat is een dienstaangelegenheid en een zendende-instantie aangelegenheid. Dat standpunt heb ik dus ook naar het bestuur toe ingenomen. Want het bestuur, Bert van der Stoel, Lex Hagenaars, die wilde wel even meekijken over de schouders van de toenmalige directie Coornherthuis om eens te bepalen wie er wel en niet van het goede humanistische gehalte was.

#01:26:42-2# I: Ja, dat heeft ook nog tot conflicten geleid. Hoe was de verhouding tussen HV en de dienst? Die is toch een tijd niet zo goed geweest, heb ik begrepen?

#01:26:56-5# R: Nou, je had ten aanzien van het Humanistisch Opleidingsinstituut heb ik al genoemd, dat het HV daar een standpunt innam, dat ze vonden dat wij mensen aan moesten stellen en dat wij in omgekeerde zin zeiden 'Ja, dan moet het HOI ze beter toerusten.'

#01:27:10-4# I: Ja, precies.

#01:27:10-4# R: Dus van twee kanten is er water bij de wijn gedaan. Ik denk dat die afspraken nu ook goed nagekomen zijn, ik denk dat er nu ook een heel goede

doorstroom is...

#01:27:18-8# I: Dat gaat beter, ja.

#01:27:19-9# R: Van UvH'ers, inmiddels UvH geworden, want die overgang heb ik ook nog meegemaakt. Ik geloof dat ik zelfs in het laatste jaar zat van het HOI. Een dag later na mijn afstuderen was het...

#01:27:29-9# I: Ging het bordje eraf.

#01:27:33-0# R: Universiteit voor Humanistiek, ja. Maar in ieder geval, de conflicten met de dienst waren... nou, nee, ik denk toch, als er conflicten waren, dat het meer in de persoonlijke sfeer zat omdat bijvoorbeeld de toenmalige directeur Henny Baas misschien wat minder goed overweg kon met het toenmalige hoofd van dienst, dat zal Wim Hey wel geweest zijn of Joos Sinke nog, ik weet het niet. Want onder Joos Sinke, met Rob Tielman, dat was twee handen op een buik.

#01:28:04-7# I: Ja, dat ging goed.

#01:28:03-8# R: Na Joos Sinke kregen we verschillende raadslieden die doorgestroomd zijn naar hoofdzaakman, maar dat was allemaal niet erg succesvol, maar laten we zeggen dat degene die daar nog het langst gezeten heeft, is Wim Heij geweest.

#01:28:25-5# I: Ja, Joos Sinke is geloof ik elf jaar hoofd van dienst geweest, hè?

#01:28:29-0# R: Ja, die is één jaar te vroeg, ziek thuis afgenekt. Hij had eigenlijk langer moeten dienen, want hij was iets later ingestroomd dan 39. Je moet volgens de Defensie-norm volgens mij minimaal 15 jaar hebben om voor je FLO in aanmerking te komen, Joos kwam dat amper geloof ik. Maar goed, hij is gewoon ziek geworden, de man kon de kar niet meer trekken en hij is / misschien heeft hij toen ook al een begin van kanker gehad, want nog geen twee jaar later was hij overleden aan de hand van longkanker. En ik weet van kanker inmiddels, want ik weet dat van mijn eigen vrouw die borstkanker heeft gekregen, overigens genezen is inmiddels...

#01:29:10-2# I: O, gelukkig maar.

#01:29:10-2# R: Maar dat die voorfase van kanker, dan ben je heel veel energie kwijt, dan ben je dodelijk vermoeid, zonder dat het ergens toe te herleiden is. En dan pas later blijkt dat er een tumor in ontwikkeling is. Maar eer dat je dat ontdekt, ben je misschien wel anderhalf, twee jaar verder en dan is het soms te laat, in Joos Sinke zijn geval te laat. Maar die had denk ik in die periode van zijn allerlaatste jaar van zijn dienst was hij zo ziek dat hij niet meer kon werken. Zonder dat er sprake was van kanker. Dus het werd toch afgedaan als 'ja, hij kan het niet aan' of een burnout, wat je er ook van denkt.

#01:29:51-7# I: Ja. Hij werd opgevolgd door Kees Rosa.

#01:29:54-8# R: Kees Rosa heeft hem overgenomen, die heeft het een paar jaar

gedaan, maar niet lang, omdat hij toch op een bepaald moment in conflict kwam met de dienst, niet gedragen meer werd door de dienst en de gronden daarvan zijn je genoegzaam bekend, ga ik niet herhalen.

#01:30:09-8# I: Nee. En toen is Wim Heij ingesprongen?

#01:30:15-3# R: Nee, er was nog een tussenfase, Kees Rosa moest opgevolgd worden en toen waren er twee sollicitanten en dat was Ad Hornis, o nee, die was uit de procedure, Kees Rosa, Kees is het toen geworden en Ad Hornis niet. Die is toen directeur Coornherthuis geworden. Dat is waar. Je hebt gelijk, na Kees kwam Wim Heij.

#01:30:35-9# I: Ja, die vond dat hij het moest doen. Hij wilde niet.

#01:30:40-6# R: Nee, hij had absoluut geen hoofd van dienst-ambities, want hij wilde gewoon in het veld staan met zijn poten in de klei, om het maar plat te zeggen, hij wilde gewoon tussen de militairen staan en dat heeft hij eigenlijk toch ook als hoofd van dienst tot zijn laatste dag gedaan, want ik durf te zeggen dat Wim degene was die door de hele dienst gedragen werd. En dat kunnen er maar weinig nageven. Want iedereen riep wel bij de een of bij de ander wat weerstand op, dus er was altijd wel een bepaalde minderheid in de dienst die weer wat minder gecharmeerd was van het hoofd van dienst dan... enzovoort.

#01:31:18-6# I: Terwijl Wim Heij toch ook vrij uitgesproken was in standpunten.

#01:31:24-3# R: Ja, maar hij had zoveel verstand van zaken de militaire dienst betreffende, dat niemand dat conflict aan durfde gaan. Hij had dus zoveel gezag vanuit een soort natuurlijk leiderschap, dat dat nooit aan de orde is geweest.

#01:31:44-2# I: Hij had (?) ook een gigantische staat van dienst.

#01:31:50-6# R: Ja. Mag ik hem even op pauze? Even een plaspauze inlassen.

#01:31:52-7# I: Jazeker.

#01:31:57-3# I: Ja, daar gaan we weer.

#01:31:57-3# R: Ja, dan ben je dus weer van / ik had mijn tijd in Nunspeet ervaren als heel veel in het verlengde van eigenlijk toch ook mijn VVDM-periode, heel veel bijstaan als vertrouwenspersoon bij militairen die klachten of strafzaken hadden en dan werd ik gevraagd omdat ik GV-lessen verzorgde om mee te gaan naar de commandant. Dus je was toch een soort, stilzwijgend word je als geestelijk verzorger in de positie geschoven van belangenbehartiger.

#01:32:33-4# I: Wij proberen de honden nu een beetje tot kalmte te bewegen en dat valt niet mee (gelach).

#01:32:37-0# R: Maar in ieder geval, dan dreig je je onafhankelijkheidspositie te verliezen omdat je gezien wordt als verlengstuk van die dienstplichtige militairen, wat je in zekere zin ook bent, want je bent nog steeds qua solidariteit en je gevoel met

hun veel bezig.

#01:32:58-7# I: Jullie waren er voornamelijk voor de dienstplichtige militairen?

#01:33:01-6# R: Ja. Maar dat leidt er dan toe dat kaderleden... [roept honden tot orde]

#01:33:16-3# I: Daar zijn we weer.

#01:33:15-8# R: Ja, je wordt door het beroepskader als raadsman niet serieus genomen en dat leidt dan soms tot kolderieke situaties. Dan komt er een generaal Van Baal op bezoek, een hele hoge, en ik word dan geacht mij daar ook te laten zien. Ik kwam net van een alcoholmatigingscursus en daar kom je dus een officersbar binnen en dan staan er allemaal mensen met glazen alcohol in de hand, dat is ook bizar.

#01:33:47-5# I: Maar het zijn officieren, dus dat mag.

#01:33:52-6# R: Ja, maar goed, in ieder geval, ik had zoiets van 'ik hoef die Van Baal helemaal niet te zien', maar die man zocht mij op. Dus die ging zo heel omslachtig... Maar uiteindelijk kwam hij toch bij mij terecht. 'Raadsman, uw haar is nogal lang voor een beroepsmilitair.' Ik zeg: 'Ik ben geen beroepsmilitair, generaal, ik ben geestelijk verzorger. Misschien dat dat de zaak wat verheldert.' Of ik daar dan toch wat aan kon doen. Ik zeg: 'Nee, we hebben de zaak Rinus Weerman gehad en toen zat ik in mijn diensttijd als dienstplichtige militair en er is vrijheid van haardracht, ook voor het beroepskader.' 'Ja, maar het had toch een voorbeeldfunctie enzovoort.' Toen bond hij in. Maar hij had dus in de gaten dat ik de geschiedenis goed kende, dat ik de juridische kant goed kende, dus bond hij in en had hij zoiets van: ik heb in ieder geval mijn acte de présence gegeven als generaal bij de raadsman en daar liet hij het bij.

#01:34:52-4# I: O jee, ja.

#01:34:52-4# R: En ik had mijn lol, in de zin van, je hebt me niet de oren kunnen wassen, wat je wel had willen doen ten overstaan van de rest. En een paar ondercommandanten die erbij stonden, waar ik best wel aardig mee overweg kon, gaven me een knipoog, echt zo'n vette knipoog, zo van 'Jan!'

#01:35:07-3# I: Goed gedaan.

#01:35:08-8# R: Prima! Dus dat was wel leuk. Maar toen ging ik weg op de Winkelmankazerne. En laat ik het zo zeggen, mijn werk bestond voor 99 procent uit het bijstaan van dienstplichtige militairen en voor misschien minder dan 1 procent van de beroepsgroep.

#01:35:25-9# I: Want die dienstplichtigen waren om welke reden dan ook in de problemen geraakt...

#01:35:25-9# R: O, die kregen straffen soms, vlak voor het weekend dat ze binnen moesten blijven, licht of zwaar arrest, die kregen allerlei andere zaken aan de broek

en dan vroegen ze mij, omdat ik de ? verzorgde, om daarbij te komen zitten, bij die strafzaak in de hoop dat zo'n commandant dan wat milder was. Wat soms ook wel werkte. Wat schetst mijn verbazing, anderhalf op het Coornherthuis zittend als directeur krijg ik contact met een van die commandanten, een van de ondercommandanten, die was commandant casco, en die belt me en zegt 'Jan, ik wil een gesprek met je.' Ik kende hem, want dat was nou typisch een van die ondercommandant die heel goed met zijn dienstplichtig personeel omging en die had mij ook een paar keer gewezen op dat er wat was met een hofmeester die ziek thuisbleef en dan had hij van: 'Jan, kun je daar niet eens gaan kijken?', we tutoyeerden elkaar, 'Kun je daar niet eens gaan kijken?' Ik zei: 'Ja, is goed joh.' Dan bleek dus dat hij een moeder had die zwaar Alzheimer had en helemaal in de stront lag, letterlijk in de stront, dus verzorgd moest worden van A tot Z. Zijn vader ging 's morgens om zes uur dat huis uit, die vertrok en die kwam 's avonds laat terug. Liet die vrouw gewoon achter. En hij werd dan geacht om hetzelfde te doen, naar dienst te gaan om als hofmeester / Dat deed hij niet, hij bleef bij zijn moeder en dat heeft hij maanden volgehouden. Dus ik had een verstandhouding met die man, die was supergoed. Dus ik dacht, ik kan dan wel gaan zeggen 'Ik ben geen raadsman meer op de kazerne' of wat dan ook, maar ik zei 'Ik kom wel bij je langs. Dus ik heb een gesprek gehad en dat gesprek was: 'Ik moet binnenkort op uitzending, naar Bosnië, en ik zit toch met een aantal vragen. En als er nou wat gebeurt, wil ik toch dat mijn vrouw goed bijgestaan wordt in de processen die ze dan moet gaan. Dus financieel, maar ook geestelijk enzovoort. En ik heb niks met kerken en godsdiensten, maar ik ben toch eigenlijk wel in de contacten die ik toen met je had, toch wel van overtuigd dat ik dan op de humanistische geestelijke verzorging een beroep moet doen.' Hij was op dat moment de een na hoogste commandant van de Winkelmankazerne, dus toch een hoge man. Ik zeg: 'Dat wil ik bij uitzondering wel doen, ben eigenlijk directeur van het Coornherthuis, maar we kennen elkaar van voor die tijd, dus als er wat is... Maar één ding: ik wil dan wel vooraf contact gehad hebben met je vrouw en dat ze dat met z'n drieën doorpraten wat dan precies de grenzen zijn.'

#01:38:08-9# I: Ja.

#01:38:08-9# R: Nou, dat hebben we gedaan, een dag of twee later. En weer twee of drie dagen later belt zijn vrouw mij op, op een zondagochtend, dat hij overleden was.

#01:38:24-9# I: Nee.

#01:38:24-9# R: Ja, die was op zaterdagavond gezellig met zijn vrouw een glas wijn aan het drinken en van het een op het andere moment... Ze zegt: 'Ik ga nog even de glazen spoelen' ofzo of wegzetten in de keuken, en ze loop naar de keuken, en ze hoort een plof en draait om en daar ligt hij.

#01:38:43-2# I: Ach. Ja.

#01:38:43-2# R: Hartstilstand.

#01:38:44-6# I: Daar kun je niks aan doen.

#01:38:44-6# R: Ze zijn, denk ik, wel twee, drie uur met hem beziggeweest, maar er

was geen eer aan te behalen en hij is overleden. Toen kreeg ik dus in werking getreden waar ik voor gevraagd was en veel sneller dan dat ik ooit voorzien had. Die man had uitgezonden moeten worden, die had tijdens die uitzending wat moeten kunnen hebben overkomen en dan had ik als geestelijk verzorger hier het thuisfront verzorgd. En nu moest ik nog geen week later zijn begrafenis regelen.

#01:39:15-4# I: Verschrikkelijk zeg.

#01:39:16-0# R: Dat heb ik gedaan. Dat was mijn allereerste begrafenis, nee, dat was mijn tweede begrafenis binnen dienst. Want ik heb in Nunspeet ook een jongen uit Epe begraven die met een verleersongeval om het leven was gekomen. Maar dat was mijn tweede begrafenis, maar de éérste van de beroepsgroep. En nog niet de minste ook...

#01:39:39-3# I: Nee.

#01:39:37-4# R: De een na hoogste commandant...

#01:39:37-4# I: Dus iedereen aangetreden.

#01:39:40-0# R: Dus ik sta daar voor een aula waar gewoon tweeduizend man, er konden drie- of vierduizend binnen, de rest staat buiten, en die staan in een erehaag aangetreden. dat waren gewoon, laten we zeggen, het voetvolk, de soldaten en alles wat Ardi gekend had, zat binnen en ik heb die dienst verzorgd, goed voorbereid met vrouw en kinderen. Ik heb ook de nazorg nog meer dan een jaar gehad, tot het moment dat ik erachter kwam dat die vrouw haar eigen weg ging en die nazorg niet meer nodig had. Toen had ik er ook vrede mee. Maar wat nou zo leuk was, dat die uitvaart een soort eye-opener was voor de beroepsgroep naar de raadsman. Dus wat ik in die keren dat ik op Nunspeet zat, nooit voor elkaar kreeg, had ik in één moment te pakken. Al die commandanten kwamen naar me toe, gaven een hand, 'Fijn dat je terug bent', 'Ik ben niet terug, ik zit op het Coornherthuis en de Winkelman gaat gesloten worden, maar dan kan het best zijn dat we elkaar straks weer tegenkomen op de kazerne.' Dat is ook later gebeurd trouwens.

#01:40:58-7# I: Ja.

#01:40:58-7# R: Dat leverde in ieder geval hartverwarmende contacten op van commandanten die me altijd al toch wel stilzwijgend bewonderden, dat nooit naar buiten gebracht hebben en toen toch zeiden: 'Fijn dat je er bent, voor Jansma, zo heette de man, fijn dat je er bent voor de soldaten, we hebben je meegemaakt, je was in ieder geval aanwezig en je was een krachtige persoonlijkheid.

#01:41:22-5# I: Kijk!

#01:41:23-4# R: Ik zeg: 'Nou, dank je wel, dat compliment aanvaard ik in dank.' Dat was een begrafenis waarvan ik denk: die moet je als raadsman eigenlijk aan het begin van je plaatsing hebben. Klinkt misschien raar, maar /

#01:41:35-8# I: Ja, is dat zo?

#01:41:35-8# R: Misschien. Misschien ook niet, ik weet het niet.

#01:41:40-0# I: Ik weet het niet.

#01:41:40-9# R: In ieder geval, ik had hem. Maar toen ik later, na mijn periode Coornherthuis, weer terugkwam in Ermelo, had ik / eigenlijk had ik al tijdens de overgang van wat Wim Heij zei, je moet het een afbouwen en het ander opbouwen...

#01:41:54-0# I: Ander opbouwen, ja.

#01:41:54-0# R: Toen had ik al een conflict met de administrateur, want die belde naar Wim Heij op [maant hond tot stilte]. Toen belde een administrateur op, een soort controle, die had mijn reisdeclaraties en die klaagde mij aan bij mijn hoofd van dienst, Wim Heij, dat ik de zaak belazeren zou met reisdeclaraties. Want ik declareerde woon-werkverkeer naar Nunspeet en dienstreizen naar Zeist. En later deed ik precies het omgekeerde. Nou had ik als redenering: ik declareer waar ik het meest zit, dat is mijn woon-werkverkeer, en waar ik het minst zit, dat is dienstreis. En later omgekeerd. Dus ik zei dat tegen Wim. En die zei: 'Jan, je moet er gelijk op af gaan, want dat gezeik moet ik niet aan mijn kop hebben - zo is Wim nóg hoor - en ik zeg: 'Prima joh, ik ga er gelijk naartoe'. Dus ik heb een afspraak gemaakt 's middags, 'Is het goed dat ik even langskom?' 'Ja, prima, raadsman'. Dat varkentje zou hij wel even wassen, zo ongeveer kwam het over, vrij geagiteerd. Ik kwam / die zat in Nunspeet toevallig / ik kom in Nunspeet en dat was dus nog in het begin, want de kazerne was toen nog niet gesloten, en die man z'n bek valt open van verbazing. Die zegt: 'Jij hebt Jansma begraven'. Ik zeg: 'Dat klopt'. En vervolgens begint hij een heel verhaal van een uur hoe goed of hij hem wel niet gekend had en hoe dramatisch en... En toen helemaal aan het eind zegt hij: 'Nou ja, dat van die declaraties, dat heb ik nu wel begrepen, dat zit wel goed, dan...

#01:43:43-1# I: Toen kon het ineens wel.

#01:43:43-1# R: Toen was alles goed. Hij kende me en het was goed. Dat was zo raar, want ik heb dat later tegen Wim terugverteld en hij zegt: 'Joh, dat is in de hele krijgsmacht, dat is de cultuur. Op het moment dat jij in het ? past van hen, dat zij weten: je staat voor iets, voor je werk ofzo, dan doen ze niet moeilijk. Op het moment dat je de kantjes eraf zou lopen, stel dat je nooit te zien bent - er waren geestelijk verzorgers die er nooit waren - die trekken ze het vel over de oren. Maar ik was er altijd, dus dat was dan het leuke van de andere kant, he?

#01:44:08-7# I: Ja, ja.

#01:44:12-5# R: Maar goed, ik kwam dus in mijn allerlaaste plaatsing op de Jan van Schaffelaarkazerne, dat was nota bene waar ik opgeleid werd, voor de SROKI...

#01:44:21-1# I: In Ermelo

#01:44:23-2# R: De SROKI, jij kent het, want jij hebt er ook gezeten.

#01:44:24-8# I: Ja, de SROKI. Er was geen SROKI meer he, toen?

#01:44:26-3# R: Nee, dat heette toen gewoon... hoe heet dat... het Schoolbataljon Centraal.

#01:44:36-0# I: Ja.

#01:44:37-7# R: En het Schoolbataljon Centraal daar heb ik betekenis gehad. Maar ik had ook dus de Generaal Spoorkazerne erbij. Dat was dan de parate kant, daar zaten vooral de geneeskundige troepen plus een klein stukje infanterie. Maar ik heb vooral lesgegeven aan de school.

#01:44:57-3# I: En dat waren beroeps en BBT'ers?

#01:45:00-9# R: Dat waren allemaal jonge kids van 17, 18 jaar, jongens en meiden. Soms half half, ik heb ook wel eens alleen maar meidenclubs gehad of alleen maar jongensclubs, maar meestal half half, gemengd, hardstikke leuk werk.

#01:45:13-1# I: Ja.

#01:45:12-5# R: Ik had daar standaard in mijn pakket zitten: ik wil niet meewerken aan het opleiden van kindsoldaten, dus ik wil hoe dan ook deze jonkies doordringen van het feit dat ze straks met een wapen rondlopen en dat ze daar misschien ook wel wat mee moeten doen. Dat het dus niet zo is: ik word monteur en met die militairen heb je toch verder niks van doen? Je moet gewoon aan een voertuig sleutelen en... of ik word kok of ik word chauffeur... Nee, primair ben je militair, je loopt met een wapen rond en als het van je gevraagd wordt, moet je het gebruiken. 'Ja, dat loopt zo'n vaart niet, Jan.' Ik zeg: 'Nee, daar zul je achter komen...'

#01:45:59-1# I: Ja precies, als je uitgezonden wordt.

#01:45:59-4# R: Als jij bij een uitzending zit en die eenheid wordt overvallen, dan moet je even hard meeschieten, of je nou chauffeur bent of gewondenverzorger of wie dan ook...

#01:46:07-3# I: Net zo makkelijk, ja hoor.

#01:46:08-3# R: Ik zeg: 'Er is één in de hele eenheid die is non-combatant, dat ben ik. Jullie moeten mij beschermen.' En dat leverde dan weer hilariteit op zo van 'Jou laat ik als eerste afknallen'.

#01:46:17-9# I: Ja, natuurlijk. Ja.

#01:46:25-6# R: Dat was dan weer de lol. Maar het leverde wel hardstikke goede gesprekken op en een enkele keer leverde dat op dat militairen zeiden van: 'Ja, wacht even, daar heb ik niet voor getekend, ik was hier om kok te worden en ik wil niets met dat hele schieten te maken hebben' en die gingen naar de commandant en zeiden: 'Ik heb gewetensbezwaren, ik wil weg. Ik wil onder mijn contract uit.' En dan soms kreeg je commandanten die woedend naar mij waren, van 'Raadsman, wat maak je nou?' Dan ging ik met ze praten en zei: 'Nou, moet je eens luisteren. Nu zit jij straks in Bosnië en dit is jouw personeel en die zegt van: "Dat wil ik helemaal niet, ik ben kok...'

#01:47:04-8# I: Schieten, dat doen we niet.

#01:47:05-8# R: 'Laat die oefening maar liggen of laat die val maar liggen of wat het dan ook is'. Wat denk je dan?' Ja, daar had ik een punt, misschien is dat dan toch de invalshoek die je als gv'er moet kiezen. Dat was dan de doorkijk van zo'n commandant. Maar er waren ook commandanten die zeiden 'Joh, ik ben blij dat je het eruit gehaald hebt. Ik ben hardstikke blij, want ik heb daar misschien drie maanden nodig en jij doet dat met twee dagen tijdens een gv-conferentie. Ik ben er blij om want ik hoef straks niet met die mensen te werken, want die zijn voor mij hardstikke onbetrouwbaar. Ik wil een militair waar ik van op aan kan en die weet wat hij begint.' Ik zeg: 'En zo kijk ik ook tegen mensen aan, want als mensen hun weg kiezen en dat is militair zijn, dan heb ik er alle vrede mee. Alleen, als mensen kiezen op valse gronden, zonder daar echt achter te staan, dan vinden ze mij als raadsman op hun weg, om te vragen: 'Zit jij wel goed op je plek? Wil je dat eigenlijk wel? Past dat wel bij jouw denken?' En dan komen ze er vanzelf achter of dat wel of niet zo is. Dus er waren soms groepen bij, dat wist ik, dan werd het kader erbij aangeschoven, dan kwamen ze in burger aan en dan zat het kader ertussen en die wilden dat niet als zodanig bekendmaken. Dat was ook een soort afspraak binnen de groep: 'Je zwijgt tegen de begeleiders dat er kaderleden bij zitten.' Maar daar had ik helemaal geen moeite mee, want ik had niks te verbergen. Ik had een uitgangspunt wat voor mijn gevoel heel goed zowel de krijgsmacht diende als de mens diende, zonder dat dat elkaar hoefde te bijten. Dat heb ik je net geïllustreerd met dit voorbeeld. Dus als er kaderleden / ik prikte er meestal doorheen, ik had het heel snel door. Er zat dan een soort terughoudendheid in om zich bloot te geven bij die groep, om dingen naar buiten te brengen, dan had ik al heel snel door 'Hier is wat aan de hand'. Zo'n Fingerspitzengefühl als vormingswerker. Op een bepaald moment zei ik het ook gewoon, 'Ik denk dat jullie niet helemaal het achterste van je tong laten zien. Daar is een reden voor. Wat is dat?' En dan bleef ik er net zo lang op doorgaan tot het eruit kwam, van dat er toch een sergeant bij zat. Meestal werd het me in de koffiepauze toegefluisterd door een van de soldaten en die zei: 'Er zit een sergeant tussen' [fluisterend]. [Gelach]

#01:49:34-8# I: Ja, goed.

#01:49:33-7# R: Dan ging ik met de sergeant praten 'Joh, moet je luisteren. Je bent van harte welkom hoor, ik wil ook een gv-conferentie beleggen voor kaderleden als jullie gezamenlijk...Maar eigenlijk had ik het leuker gevonden als je het van tevoren kenbaar had gemaakt, want ik wil hier op basis van gelijkwaardigheid zitten. En nu zijn er een aantal mensen, heb ik gemerkt, die toch wat terughoudend zijn om zich te uiten en dan is die gelijkwaardigheid toch zoek.' En zo'n kaderlid gaf dan soms ook aan dat hij het er eigenlijk wel mee eens was, maar die had ook maar zo'n opdracht gekregen om mee te gaan met de groep, want dan was het niet zo'n teringzooi op het vormingscentrum. Dat klopte ook wel, want dan hielden ze het meestal netter dan dat er geen kader bij zat. In die laatste periode van mijn loopbaan maakte ik dan ook nog de grote rel mee rond seksuele escapades van een aantal kaderleden versus leerlingen.

#01:50:31-8# I: O. En dat was in Ermelo?

#01:50:31-8# R: Dat was in Ermelo.

#01:50:33-7# I: Spermelo.

#01:50:33-7# R: En daar ben ik dus de klokkenluider geweest.

#01:50:40-1# I: God, ja.

#01:50:40-1# R: En dat heb ik een aantal jaren onder de pet gehouden, tot voor een paar jaar terug, toen meneer Lucassen voor de PVV in de Tweede Kamer kwam en het kabinet met 76 zetels, gesteund door de PVV...

#01:50:56-3# I: De gedoogpartner.

#01:50:56-3# R: Zou dan al dan niet doorgaan met of zonder Lucassen. En als Lucassen af zou haken, viel de meerderheid van het kabinet weg. En toen bracht Jan den Boer naar buiten dat die meneer Lucassen zich schuldig had gemaakt aan een verkrachting en daar was hij ook voor veroordeeld. Sterker nog, ik had het niet als eerste naar buiten gebracht, maar ik had het op het *Journal* gezien. Maar ik heb het gelijk onderschreven, want ik was wel de klokkenluider geweest die Lucassen erbij geflikt had. Dat was heel eenvoudig te rijmen met mijn ambtsgeheim, want meneer Lucassen was geen cliënt van me en de meiden die het betrof, waren wel cliënt van me en die hebben hun klacht bij mij neergelegd en dat heeft een vice versa op en neer gaan naar de commandant van het schoolbataljon centraal betekend. Ik denk dat ik wel vier, vijf keer met hem gesproken heb voordat hij bereid was om er een zaak van te maken, voor hij bereid was om de marechaussee in te schakelen. En als dan eenmaal de marechaussee ingeschakeld is, dan lusten de honden er ook geen brood meer van, he?

#01:52:10-1# I: Nee, dat klopt, nee, die houden vol, hoor.

#01:52:16-8# R: Dat leverde bijvoorbeeld op dat een kaderlid voor een vol klaslokaal soldaten les staat te geven. En de marechaussee komt met een busje voorrijden. En hij wordt zo ingerekend in de boeien.

#01:52:25-6# I: Hupsakee, instappen, wegwezen.

#01:52:25-6# R: Hop.

#01:52:32-1# I: Ja?

#01:52:32-1# R: Ik kreeg zelf een benauwd gevoel daarvan, dus ik heb op een bepaald moment ook bedongen: wacht even, voor jullie van start gaan, wil ik een seintje hebben, want die lui lopen allemaal met wapens rond, ook tijdens oefeningen. En die hebben scherp bij zich, dus ik was nog bang ook voor mijn eigen hachie.

#01:52:48-4# I: Ja, dat zal wel.

#01:52:48-4# R: Het ging daadwerkelijk om ontslagen en dat is ook gebleken, want er zijn een stuk of zestien opgepakt en daar zijn er dertien van veroordeeld. Ik geloof

elf met ontslag, twee hebben een taakstraf gekregen of nog iets. In ieder geval, Lucassen kreeg ook ontslag. Schorsing - dat was de vaste prik - schorsing gevolgd door ontslag. En die schorsingsperiode heeft wel een jaar geduurd. En dat is een heel vervelende periode geweest, want in die periode werd ik ontzettend lastiggevalen door zowel als kaderleden, die hadden goed door van 'He, die vrouwelijke leerlingen gaan allemaal naar de raadsman. Als ik nou als kaderlid ook naar de raadsman ga met een probleem, ben ik ook een cliënt en dan moet hij zwijgen.'

#01:53:33-7# I: Ah, op zo'n manier.

#01:53:33-7# R: Want je kunt geen twee heren dienen.

#01:53:36-6# I: Een soort chantage.

#01:53:38-6# R: (?) Ja, dus ik had zoiets van, ik heb ze allemaal doorverwezen naar collega's. Ik zeg: 'Daar doe ik niet aan mee en als jullie zonodig vinden dat er een geestelijk verzorger met jou in gesprek moet zijn, dan ga je maar naar de aalmoezenier of de dominee. Of mijn collega raadsman of -vrouw daar en daar. Want ik doe het niet, want ik heb een aantal cliënten die zitten bij jou op de compagnie, die zitten in jouw peloton. Het zou best zo kunnen zijn dat jij daar ook een onderdeel van bent van wat er nu speelt. Dat weet ik niet, want dat is aan de marechaussee. Ik weet niks, inhoudelijk. Ik weet alleen dat het mogelijk een belangenverstrengeling oplevert wat ik niet wil.

#01:54:22-6# I: Ja, inderdaad, belangenverstrengeling, daar moet je ook voor oppassen. Het is goed dat jij dat doorhad.

#01:54:25-4# R: Ja. dat moest en dat heb ik dus ook volgehouden. Later bleek, er was bijvoorbeeld een commandant van de Alfa-compagnie die kende ik goed, dat was een heel aardige vent. Die man was behoorlijk gereformeerd en die vond het onvoorstelbaar dat zijn kader zich schuldig zou gemaakt hebben aan seks met minderjarigen. Seks met leerlingen. Want dat paste niet in zijn geloofsovertuiging.

#01:55:00-5# I: Seks met ondergeschikten.

#01:54:59-8# R: En dat paste ook niet / En hij zei dus tegen mij: 'Jan, ik acht het zo ontzettend ver weg dat dit waar is, ik kan het niet geloven.' Ik zeg: 'Oké. Ik kan er ook niks anders van maken dan wat het is. De rechter zal straks het laatste woord hebben.' Ik heb klachten doorgegeven aan de commandant van het schoolbataljon, met de volledige instemming van de cliënt. En ik heb geen belangenverstrengeling aangegaan met ondercommandanten. Dus mijn handelen is transparant, de commandant van het Schoolbataljon Centraal weet wat ik gedaan heb. De marechaussee, daar heb ik gesprekken mee gevoerd, die weten wat ik gedaan heb en het is nu aan de rechter om tot een oordeel te komen. Ik zit er bovenop. En toen de zaak voorkwam, zat ik niet in de rechtszaal, maar hij wel. En hij zat er bovenop. En hij heeft vooraf met zijn kaderleden gesproken en zij hebben hem bezworen in hoge en lage termen, dat ze onschuldig waren, niets met de zaak te maken hadden. Hij is op de tribune gaan zitten, hij heeft de hele zaak gevolgd en hij heeft gezien dat ze stuk voor stuk bekenden. Voor honderd procent wat ze ten laste werd gelegd. En

die komt een dag later naar me toe, op hangende pootjes, hoor.

#01:56:25-9# I: Dat moet een ontluistering zijn geweest, zeg.

#01:56:27-2# R: Ja, die zei: 'Ik kom mijn excuus maken.' Ja, dat was...

#01:56:37-0# I: Ja, nou, goed gedaan!

#01:56:37-0# R: Ja! Dat was wel even tricky.

#01:56:42-9# I: Ja, dat is zeker tricky. Kun jij aangeven of er verschillen zijn, want jij hebt de dienstplichtigen meegemaakt, veel mee omgegaan, in jouw laatste deel van jouw loopbaan beroeps, BBT'ers. Is er nou verschil in geestelijke verzorging, in thema's?

#01:57:02-9# R: Ik vind feitelijk van niet. Ik vind: een mens is een mens en een mens heeft een levensweg en een beroepsmilitair kiest voor een beroepssituatie en een dienstplichtige wordt wat aangedaan. Dus daar onderscheidde ik me wel in, dat vind ik de laatste vorm van slavernij.

#01:57:20-3# I: Een onvrijwilligheid.

#01:57:21-3# R: Die door de gemeenschap wordt opgelegd en waar ik het ook absoluut niet mee eens was. Ik vond ook echt dat dat moest stoppen. Ik was ook voor afschaffing van de dienstplicht. Maar ik heb dat nooit de beroepsgroep verweten. Want ik zag donders goed in dat zij de opdracht hadden om met die groep gedwongen slaven om te gaan, om het maar zo te zeggen. Dat deden ze op hun manier en de een deed het wat handiger dan de ander en sommigen waren daar heel goed in en anderen waren daar heel onbeholpen en gewoon *bastards* in. Dat onderscheid heb je zelf ook kunnen maken, denk ik, in je periode op de SROKI. Ik heb dus simpel gezegd heel goede commandanten meegemaakt in de dienstplichttijd en heel slechte.

#01:58:08-7# I: Je hoort wel eens van die verhalen van 'Die dienstplichtigen, het niveau was hoger want je had, of het waar was weet ik niet, een doorsnede van de samenleving. Daar zaten academisch geschoolde mensen bij en taxichauffeurs en alles werd op één hoop gegooid en dan kreeg je een heel interessante versmelting van allerlei karakters.

#01:58:31-7# R: Ja, dat klopt.

#01:58:31-7# I: Terwijl het beroepsleger wordt door sommigen gezien als een soort sociaal vangnet. We gaan militaire dienst in want we...

#01:58:43-3# R: Als dienstplichtig soldaat had ik natuurlijk een middelbare opleiding, dat was niets bijzonders. Maar ik had bijvoorbeeld een soldaat bij me, Reinier de Jong, die zat ook actief in het VVDM-bestuur, die was doctor in de wiskunde en ingenieur in iets met weg- en waterbouw ofzo. En die was gewoon soldaat, dus die kreeg op een bepaald moment als VVDM-bestuurder een uitnodiging van generaal Walboom en dan stond er generaal-meester L. Walboom (ik weet zijn voorletter niet

meer, maar zeg maar even Walboom). En dan schreef hij een briefje terug 'Soldaat dr.ir. De Jong.' En dat was kicken natuurlijk.

#01:59:26-1# I: Dat was leuk. [gelach]

#01:59:28-6# R: En dat was nog waar ook, want reken maar dat het nagetrokken werd of hij die titels terecht voerde. Daar was ook wel respect voor, dus ik heb ook heel veel in mijn periode dat ik belangen behartigde als soldaat van de VVDM en als voorzitter en districtscoördinator met beroepsgroepen te maken had die mij zeiden: 'Wij zijn blij dat je dit doet, want jullie krijgen als soldaten meer voor elkaar dan wij als beroepsmilitairen in onze vakbond. Simpel gezegd, wij worden aan het lijntje gehouden en krijgen geen poot om op te staan en we hebben ons maar te schikken in onze hiërarchie. En jullie voor het oog van de wereld als een stel snotneuzen krijgen prachtige verlofregelingen...' Maar daar profiteerden wij ook van mee.

#02:00:18-0# I: Ja, tuurlijk.

#02:00:18-0# R: Met als gevolg: de arbeidsvoorwaarden werden door de dienstplichtigen / ik was binnengehaald en daar heb ik ook nota bene een aantal steentjes aan bijgedragen, want ik ben ook naar Den Haag geweest op een bepaald moment, voor overleg, op de BLS, en daar kwam ik mijn eigen commandant tegen, die daar ook zat, voor hetzelfde, maar ik zat daar als vertegenwoordiger van de vakbond en hij zat daar als vertegenwoordiger van een beroepsgroep, van de officieren. Dus toen waren we ineens lotsverbonden. Hij zat daar voor het NLV en ik zat daar voor de VVDM en dat was grappig. Toen moest ik later op Rapport Commandant uitleggen wat ik daar deed, want hij snapte niet waarom ik daar zat. Ik zeg: 'Ik heb een halve vrijstelling, dat weet u en ik kan alle kanten uit. Dus ik zat daar nu voor dat en dat.' 'O ja...', nou, dat vond hij leuk om te horen. Het verschil / ik vond, de slechtste periode voor de krijgsmacht qua opleidingsniveau, dat was toen de pineutpremie werd afgeschaft, toen de eerste lichtingen binnenkwamen en toen ook in het onderwijs op dat moment een enorme naamswijziging / je had eerst Mavo, Havo enzovoorts

#02:01:33-3# I: VWO

#02:01:33-3# R: Dat was ineens VMBO en VBO. Met als gevolg, de militairen die toegelaten werden tot de beroepsgroep, hadden bijvoorbeeld VBO en dan leek dat alsof ze op Mavo-niveau zaten, maar in wezen hadden ze een traject gehad van ZMOK, of de zeer moeilijk... ja, opvoedingsproblemen...

#02:02:00-0# I: Ja, zeer moeilijk opvoedbaar.

#02:02:02-4# R: Of ze waren zeer moeilijk opvoedbaar of ze hadden andere problemen in de vooropleiding gehad. En dat was niet bekend op opleidingsniveau. En toen ik daar als raadsman op het Schoolbataljon Centraal tegenaan liep, heb ik dat ook gemeld. Want er waren zoveel problemen op intelligentieniveau, dat ik zei: Ja, dat is logisch. Als jullie ZMLK'ers, ZMOK'ers neerzetten op die functies, dan vraag je erom.' 'Hoezo, Jan? Dat is toch ook allemaal middelbaar?' Ik zeg: 'Nee! Dat is een fout. Er is een verschil tussen VBO en VMBO.' Toen hebben ze dus in het opleidingscircuit daar wel wat bijstellingen verricht, maar die lichtingen hebben het

heel slecht gehad. Er waren er ook bij die het goed deden, hoor, maar (?).

#02:02:51-7# I: Dat was als gevolg van die omschakeling?

#02:02:53-6# R: Ja. Later vind ik dus dat er veel verantwoord(er) geselecteerd werd en ben ik dat niet of nauwelijks meer tegengekomen. Ik denk dat de grootste boosdoener is toch - en dat geldt nog, denk ik, voor de huidige beroepsgroep - is dat de normen en waarden in een militaire samenleving sterk kunnen afwijken dan die van de militairen. Met als gevolg, ze komen thuis en ze zien broer of zus, of vader of moeder een blow opsteken en staan er niet bij stil dat, op het moment dat ze dat óók doen, in hun thuissituatie, dat ze feitelijk strafbaar zijn. En zelfs zo zwaar strafbaar zijn, dat ze, als het uitkomt, dat ze dus voorgedragen worden voor ontslag. Dan kun je zeggen: 'Dat komt niet uit', maar dat is nog maar zeer de vraag. Want als jij 's maandags op je onderdeel komt en je kijkt wat al te duf uit je ogen en een sergeant die wat helder van geest is, zegt van: 'Jij gaat nu naar de huisarts of naar de onderdeelsarts...

#02:04:03-8# I: Naar de MGD.

#02:04:04-8# R: Om je bloed te laten nakijken of een ademanalyse of verzin maar wat, weet ik veel hoe ze dat allemaal controleren, dan had je een probleem. En daar werd daadwerkelijk ook gecontroleerd en er werd soms geluld over elkaar. Dan zaten ze op de kamer: 'Wat heb je dit weekend gedaan?' 'Ja, nou, dat en zus en zo.' En dan was het zo dat er altijd wel iemand toch het niet kon laten om dat bij het kader te laten weten, van die of die heeft een blow gedraaid. En die werd acuut voorgedragen voor ontslag. En dan moest je van goeden huize komen om er niet uit te wippen.

#02:04:38-9# I: Maar dat is toch raar, dat het dan een thuissituatie betreft, een privé-situatie eigenlijk. Kijk, je bent weliswaar beroeps, dat ben je dan de hele week, maar toch niet in het weekend?

#02:04:50-3# R: Ja, en dat is nog steeds actueel. Dit is nog steeds geldend. Op het moment dat nu een jongen van achttien of negentien jaar opgeleid wordt in de krijgsmacht en hij zou zeggen dat hij in het weekend geblowd heeft, in zijn volstrekte eerlijkheid tegen een kaderlid, dan wordt hij voorgedragen voor ontslag. Dan kan hij zeggen: 'Ja, het was privé' enzovoort, het is zo dat, als je het in groepsverband doet, stel dat er nog twee of drie militairen bij betrokken waren die waren meegegaan met hem naar zijn thuissituatie, het zou in groepsverband zijn, dan krijg je op staande voet ontslag. Is het niet in groepsverband, dan is het soms afhankelijk van het verhaal dat je nog een herkansing krijgt. Maar je staat wel voor de rechter. En je moet je wel verantwoorden. En de commandant mag het niet krijgstuuchtelijk afdoen, even voor alle duidelijkheid he?

#02:05:43-7# I: Ja, ja. Dat is dan wel het verschil, want vroeger, dienstplichtigen blowden tegen de klippen op in de hoop ontslagen te worden of naar huis te kunnen. En nou hoef je maar één blowtje te draaien en...

#02:05:56-1# R: Ja, je ligt er gewoon uit. Maar ook ten aanzien van harddrugs, ik heb...

#02:06:00-4# I: Ja, oké.

#02:06:00-4# R: Ik heb ook zat jongens en meisjes gehad...

#02:06:03-9# I: Of alcohol.

#02:06:03-9# R: Ja, ik vind alcohol ook een harddrug, maar nog even los daarvan. Voor alcohol is dus een soort tolerantiecultuur in de krijgsmacht, tegen het onredelijke in, overigens ik vind dat daar toch ook goed mee omgegaan wordt. Ze hebben een alcoholmatigingsbeleid en chauffeurs die het presteren om een paar uur voor een oefening alcohol te nuttigen, hebben een hele zware gang te gaan, hoor. Die hebben ook kans dat ze eruit vliegen en terecht.

#02:06:33-2# I: En terecht, natuurlijk.

#02:06:36-1# R: Maar ik heb ook in de beroepsgroep meegemaakt dat beroepsmilitairen harddrugs gebruiken, waarvan je denkt: 'Hoe verzin je het?' Kapiteins, luitenanten, die terugkomen uit een uitzending en die aan de drugs zitten. Ik heb er zelfs een artikel over geschreven. Staat ook in de *Ego*. Met zijn toestemming. En met naam en adres.

#02:07:01-3# I: Zo.

#02:07:01-3# R: Ja, hij wilde het naar buiten brengen. De valstrik van... of de valkuil. Je komt uit Bosnië. Je hebt daar even gedacht dat je god was. Je kon beschikken over leven en dood. Je loopt met een wapen onder de bevolking rond. Je bepaalt wat er gebeurt. Jij dirigeert mensen naar links en rechts. En dan kom je terug in Nederland, je stapt de trap van het vliegtuig af en dan staat je vrouw onderaan het vliegtuig en die zegt dat ze van je gescheiden is, dat ze een ander heeft en dat je ook niet meer welkom bent thuis. En dan, op dat moment, denkt die man: 'Fuck de hele wereld', neemt een taxi naar Rotterdam, duikt onder in de hoerenbuurt, neemt alles op het gebied van drugs wat los en vast zit en jaagt zijn hele vermogen erdoor wat hij verdiend heeft in Bosnië met allerlei toelages enzovoort enzovoort. En komt zwaar verslaafd middenin een auto-ongeval terecht, heeft hij ternauwernood overleefd, maar hij is dus behoorlijk gewond, komt terug in zijn woonsituatie en wordt gevonden door zijn vader. Die - schrik niet - politieagent is.

#02:08:19-8# I: Ach.

#02:08:22-1# R: En die belt mij op en zegt: 'Raadsman, wat moet ik?' Dan moet je uitleggen dat harddrugsgebruik *not done* is in de krijgsmacht, dat de minuut dat ze hier weet van hebben, dat ze die man à la seconde ontslaan...

#02:08:40-9# I: Op staande voet.

#02:08:41-1# R: Op staande voet, met terugwerkende kracht ook, en inhoudingen en terugvordering van alles wat hij ooit verdiend heeft vanaf de dag dat hij van die vliegtuigtrap af kwam. Zonder stil te staan bij het feit dat die man tot over zijn oren posttraumatische stress had opgelopen in de uitzending, zonder te realiseren dat dat

mede speelt in zijn scheidingssituatie enzovoort enzovoort. Dat hij drie uitzendingen binnen twee jaar moest doen omdat hij op een sleutelpositie zat waardoor de vervreemding tussen hem en zijn gezin niet meer dan een logische was. Zonder enige vorm van begeleiding terugkomt, geen *debriefing*, enzovoort. Nou, ik heb dus op dat moment maatwerkregelingen getroffen. Ik heb de man ziek gemeld op zijn onderdeel. Ik heb hem verboden - ik kan niets verbieden, want ik ben geestelijk verzorger - ik heb hem verboden om te gaan werken. Ik heb gezegd: 'De seconde dat jij gaat werken, schend ik mijn beroepsgeheim naar jou en meld ik je. Want je bent een gevaar voor je omgeving. Jij moet straks toezien op munitietransporten en toezien op brandstoftransporten. Sterker nog, je bent er zelfs voor honderd procent verantwoordelijk voor en je zit zwaar aan de dope, dat kan niet. Dus als jij dit gaat doen, breng je andere levens in gevaar. Op dat moment voel ik me niet gehouden aan mijn beroepscode om te zwijgen, dan treed ik daarmee naar buiten. Maar zolang als jij je houdt aan de afspraak 'Ik ben nu ziek', hou ik die beroepscode in acht en dan blijf jij in je ziekenhuis-regeling onderhevig aan het regime waarin je geplaatst wordt. En dat wordt een afkickkliniek.' En daar heb ik hem in geplaatst. Maar dan krijg je vervolgens, want als raadsman kun je helemaal niemand plaatsen, want je bent geen arts. Maar ik heb het wel gedaan. Dus ik heb hem in de auto meegenomen naar een kliniek en daar heb ik hem afgeleverd. Het was de enige kliniek in heel Nederland waar op dat moment één plek was. En al het andere dat was drie, vier, vijf maanden wachttijd...

#02:10:39-7# I: Ja, die had je niet, die tijd.

#02:10:42-9# R: Dat kon niet. Die man zat in een in alle opzichten levensbedreigende situatie. Ik heb hem daar afgeleverd en dat bleek bovendien een instelling te zijn die niet door de AWBZ erkend werd en dus niet betaald werd. En het eerste wat ze zeiden was: 'Wie gaat dat betalen?' en dat ik zei: 'Luister eens, het probleem is nu: hier is iemand die geholpen moet worden. Dat is het eerste probleem. Het tweede probleem, daar moet je mij aan laten werken. Daar heb ik even tijd voor nodig, dat is hoe gaan we het betalen.' En toen ben ik naar het BLS gegaan. Daar had ik ooit een verlofregeling bedongen, zoals ik je net vertelde...

#02:11:15-1# I: O ja, die.

#02:11:18-8# R: Daar zat ik nu dus om een betaalregeling te bedingen jegens een onbekende cliënt met een hoge rang die niet bekend mocht worden en anoniem moest blijven, want als de anonimiteit doorbroken werd, zou hij ontslag krijgen. Ze wisten vermoedelijk al lang en breed wie het was.

#02:11:36-8# I: Ja.

#02:11:36-8# R: Want zoveel mensen zitten er niet ziek thuis in zo'n situatie. Toen ik van drie, vier verschillende kanten de garantie kreeg dat de anonimiteit gewaarborgd zou blijven naar het onderdeel, naar zijn directe commandanten en dat er een betaalregeling zou worden getroffen met als eis dat ik in ieder geval bekend zou maken wie het zou zijn en ook de eis dat hij nooit meer in daadwerkelijk dienst terug zou treden, maar wel geholpen zou worden via een reïntegratietraject om te herintreden in de burgermaatschappij als hij genezen was. En toen dat allemaal rond was en ook afgestemd was met de kliniek in kwestie, toen hebben we het zo al met

instemming van de cliënt, want je zit op een scheermes, balanceer je.

#02:12:32-1# I: Ja, dat snap ik wel.

#02:12:32-1# R: Val je naar links, val je naar rechts of val je recht naar beneden en word je gespleten, zo ongeveer. Zo heb ik dus de beroepsidentiteit geprobeerd hoog te houden...

#02:12:46-5# I: Nou, dat is je goed gelukt.

#02:12:47-9# R: Dat is gelukt en de man is ook daadwerkelijk afgekickt en is ook gereïntegreerd, heeft een, op zich weer een heel mooie kaderfunctie gevonden in de logistieke wereld van Nederland en is in die zin geslaagd. En ik heb nog twee, drie jaar lang nazorg gepleegd, zelfs nog na mijn diensttijd.

#02:13:14-1# I: Na je pensionering?

#02:13:14-1# R: Ja! Nog een jaar ben ik nog bij de ouders langsgeweest en toen had hij een terugval en toch weer bemiddeld en teruggeplaatst enzovoorts. Dat was ook heel emotioneel van hem uit, vooral. Maar in ieder geval, het is allemaal toch goedgekomen.

#02:13:30-1# I: Het is goedgekomen.

#02:13:31-9# R: Ja. En dat vind ik dan toch weer een van die krenten uit de pap, waarvan ik denk: 'Daar ben ik trots op'.

#02:13:38-0# I: Nou, er zijn, zo hoor ik de afgelopen bijna twee uur nogal wat krenten geweest, in de pap. Dat is het mooie aan het raadswerk. We gaan afronden. Wil je nog iets kwijt, Jan, wat we nog niet hebben gezegd of behandeld. Of wil je nog iets...

#02:13:55-4# R: Ja, ik denk dat het ontzettend belangrijk is dat je de relatieve vrijheid die je krijgt als raadsman of als raadvrouw, om het werk geheel in te richten naar eigen dunk, dat je die heel transparant moet invullen. Ik heb geestelijk verzorgers meegemaakt, gelukkig niet van humanistische zijde, in mijn directe werk, maar ik heb geestelijk verzorgers meegemaakt die er nooit waren. Een aalmoezenier die negentig procent van zijn tijd elders zat en dat het onderdeel zei: 'Ja maar, hoe kan dat? We hebben toch drie gv'ers en die worden toch betaald door het onderdeel?' Ik kan je zeggen: ik was er altijd. Ontzettend belangrijk; een commandant van een Schoolbataljon die op een vrijdagmiddag om drie uur à half vier, terwijl dat de hele kazerne leeggestroomd is, er is bijna niemand meer te vinden, komt hij op het spreekuur langs en zegt hij: 'Jan, ik kom even met je praten, ik wil weten hoe het eraantoe gaat op de kazerne. Wat zijn jouw bevindingen?' En dan weet hij dat ik echt niet uit de school klap over privégevoelige zaken of dingen die mijn ambtsgeheim raken. Dan wil hij gewoon weten: hoe staat de vlag ervoor ten aanzien van: hoe mensen met elkaar omgaan, qua seksuele intimidatie, qua andere vormen van intimidatie enzovoort enzovoort. En dat tot een vast terugkerend ritueel gedurende zijn hele verblijf op de kazerne. Hij heeft me misschien één of twee keer niet aangetroffen. Dan had ik dus wat en dan was dat ook bekend. Ik had één keer

een begrafenis op een vrijdag bijvoorbeeld. Ja, dat kan. Die aalmoezenier waar ik het net over had, presteerde zelfs om bij een avondwake niet te verschijnen terwijl hij uitdrukkelijk gevraagd was door de ouders omdat ze een katholieke identiteit hadden. En dat ik als raadsman de honneurs waar moest nemen, met schaamrood op mijn kaken.

#02:16:05-1# I: Dat is pijnlijk.

#02:16:05-1# R: En ook gewoon gezegd heb: 'Luister eens, ik ben humanist. Ik kan in godsdienstig opzicht niets voor jullie betekenen, maar weet ik in ieder geval dat ik kan luisteren en kan troosten waar dat nodig is. Maar ik kan niet vanuit het geloof zoals jullie dat misschien verwacht zouden hebben van een aalmoezenier, naar jullie optreden. Want dat heb ik niet in mijn pakket zitten, dat ben ik niet en dat zou oneigenlijk zijn ook, als ik het deed. En daar was begrip voor. Ik moet er wel bij zeggen, de man heeft die wake en de begrafenis ontzettend gesjoemeld, maar in de nazorg heeft hij dat weer goedge maakt. Toen heeft hij zich wel van zijn goede kant laten zien, dus dat vind ik dan toch ook nog iets wat wel vermeld moet worden. Maar maak geen misbruik van je relatieve vrijgestelde positie, ga naar eer en geweten het invullen. Doe het transparant voor de dienst, voor je collega's, zorg dat je secretaris op je werk altijd weet waar je zit. Altijd weet wat je doet. En als het iets is wat niet bekend mag zijn, want dat kan, dat een cliënt zegt: 'Ik wil strikt privé en ook buiten de kazerne op een gesprek, dan wist Erica of wist mijn secretaris, de namen ben ik inmiddels allemaal kwijt, Erica weet ik nog te herinneren, maar dan wisten ze gewoon: Jan heeft een gesprek in het dorp met een cliënt in de thuissituatie.'

#02:17:35-1# I: Over thuissituatie gesproken, jouw thuisfront heeft jou altijd gesteund? Want dat lijkt mij ook wel een issue hoor, jij staat 24 uur per dag, zeven dagen in de week sta je paraat...

#02:17:45-5# R: Ja, nee, ik werd 's nachts uit mijn bed gebeld en dan had ik samen met Carla hier een paar glazen wijn gedronken en dan was het van: 'Ja raadsman, we hebben je nodig op de kazerne. Er is iemand helemaal doorgedraaid en die willen we niet alleen laten. Dus die hebben we van de oefening gehaald, die zit nu op het gv-bureau en er zit een kaderlid bij en die wacht tot jij er bent.' En op dat moment had ik twee dingen voor ogen: ik moet integer zijn a. naar mijn thuissituatie, b. naar mijn werk. Dus ik zeg: als jij nou zorgt dat ik militair vervoer hier voor de deur aantref, want ik ga niet rijden, want ik heb twee drankjes op. Dat is één te veel, volgens de wettelijke norm. Ik weet wel dat ik kan rijden, maar ik doe het niet. Hij zegt: 'Raadsman, ik ben zelf een politiemann en ik heb dit ook in mijn vaandel zitten.' Dus honderd punten voor wat mij betreft. En het militair vervoer stond 20, 25 minuten later hier voor de deur. Had ik me in die tussentijd opgefrist en omgekleed en aan Carla uitgelegd. En Carla steunde dat. En dan bleef ik die hele verdere nacht met die cliënt in gesprek. Die heb ik ook later met militair vervoer thuisbezorgd. Die mocht van mij even gewoon naar huis, om tot rust te komen, daar was thuis ook van alles mis. En ik ben op de kazerne gewoon in bed gekropen middenin de nacht in een slaapzak. En een dag later kwamen mijn collega's: 'He, Jan, lig je gescheiden ofzo of in scheiding met je vrouw?' (lachend)

#02:19:22-9# I: Feestje gehad...

#02:19:23-7# R: Ik zeg: 'Ja, dat zou je wel denken, maar zus en zo.' Nou, daar werd toch wel met enig respect naar gekeken dan, dat je er was.

#02:19:30-9# I: Ja, dat wordt wel gewaardeerd, ja.

#02:19:33-2# R: En dat heb ik een aantal keren meegemaakt. Ik heb dus simpel gezegd, Jules, nooit nee gezegd als mij een vraag gesteld werd over begeleiding, over een begrafenis, over uitvaart, over ziekte-/stervensbegeleiding. En ik heb meegemaakt dat collega's dat wel deden. Ik heb een paar uitvaarten moeten verzorgen van collega's, humanistische collega's, die het vertikten. Terwijl het nota bene iemand was van hun kazerne, maar die zei: 'Luister eens, ik zit op de Jan van Schaffelaar en niet op de Generaal Spoor, en jij zit in Nunspeet, doe jij het maar, ik doe het niet.' 'Oké, en waarom niet?' 'Ja, omdat de Generaal Spoorkazerne niet mijn werk is. En als het niet mijn werk is, doe ik het niet, want ik zit op de Jan van Schaffelaar.'

#02:20:24-1# I: Dat is ook een keuze.

#02:20:24-1# R: 'Oké, maar waarom kom je dan bij mij?' 'Nou, jij bent het naastliggende rayon en misschien wil jij het wél doen.' Oké, goed, ik zeg bij deze toe: ik doe het, maar ik ben het niet met je handelwijze eens.' Overigens was dat nog een hele leuke. Want de triestheid natuurlijk, er is een jonge vent overleden met een verkeersongeval. Maar het leuke was: je loopt ineens tegen nieuwe dingen aan in je leven. Want ik maakte toen een dominee mee die met een behoorlijk stuk emotie mij belde en zei: 'Jan, ik zal je vertellen, ik heb me als eerste gemeld in dat gezin, want ik werk op dat onderdeel en ik kom er niet in. Want die vrouw zegt: Een jaar geleden is mijn man overleden en de dominee die dat verzorgde, die uitvaart, die heeft daar hel en verdoemenis staan preken op het graf, waarvan ik nog steeds schade ondervind en last heb. Ik heb voor mezelf gezegd: Er komt hier nooit meer een dominee over de drempel van dit huis, zolang als ik leef.' En nu was haar zoon overleden een jaar later. En dat was Gijs Bikker en Gijs Bikker is later hoofd van de protestants-geestelijke verzorging geworden, dus die wist ineens ook dat de rol en de betekenis van de humanistische gv'er er ook mocht zijn. Dat hoefde verder niemand hem meer uit te leggen, want dat was hem door een cliënt...

#02:21:56-1# I: Precies, van onderop.

#02:21:56-5# R: Wiens man en wiens zoon overleden waren op die manier verteld. En ik moet je zeggen, ik ben daar aangekomen, ik werd hartelijk ontvangen. Ik heb heel duidelijk gemaakt: 'Ik heb goed begrepen, u bent godsdienstig, ik kan een godsdienstige uitvaart niet verzorgen voor u, ik kan een humanistische uitvaart voor u verzorgen. "Wat is dat dan? Kunt u me dat vertellen?" Ik heb dat verteld en ik heb dus een levensverhaal gemaakt met betrekking tot de overledene en met betrekking tot de familie. Ik heb die uitvaart gedaan en dat onderdeel was zwaar vertegenwoordigd. Er stonden ook honderden mensen in de aula, het was / ik vond het een prachtige bijeenkomst. Ik werd ook van alle kanten later gecomplimenteerd en door de familie uitvoerig bedankt, ook naaste familieleden die heel erg bewogen waren door het verhaal, het levensverhaal wat ik dan eigen vind aan een humanistische uitvaart. Als ik dat dan vergelijk met bijvoorbeeld een katholieke uitvaart die ik nog niet een jaar later meemaakte van mijn schoonzus, die de vijftig

net niet haalde. Daar had je / dan kom je in een ritueel terecht waarin iedere andere overledene zo ingevoegd kan worden, hoor. In plaats van Mariet hadden ze ook Mieke kunnen zeggen of Stientje of noem maar twintig anderen. Want het is een ritueel wat volledig gedepersonificeerd is.

#02:23:34-9# I: Ja, het staat vast ook.

#02:23:34-9# R: Het is een ritueel waar je als mens eigenlijk nauwelijks meer aan te pas komt. Je bent een soort stoffelijk overschot, zo wordt het ook letterlijk genoemd, en als het goed is, ga je naar de hemel en als het slecht is, ga je naar de hel. Maar een levensverhaal daarin, dat wordt niet gedaan. En dat wil ik dan als afsluiter nog wel even benoemen. Toen mijn eigen moeder overleed, was ik nog even getuige van een protestantse uitvaart.

#02:24:04-2# I: En dat was van zwaar protestantse huize.

#02:24:07-7# R: Christelijk gereformeerde huize. Nou werkte ik op de kazerne samen met Arjen Velema, en die was een christelijk gereformeerde dominee en toevallig gingen wij heel vriendschappelijk met mekaar om en waren we allebei harde werkers. Arjen Velema heb ik verteld wat ik meegemaakt had in die uitvaart van mijn moeder. Mijn moeder had dus een wens, een laatste wens neergelegd bij de dominee, ik wil graag dat u een preek houdt over dat en dat uit de bijbel. Met als kernthema 'God is liefde'. Nou dat past bij mijn start, weet je nog in het begin dat ik dat noemde?

#02:24:47-0# I: Ja, God is liefde, jazeker, we zijn weer rond.

#02:24:51-9# R: Nou wil het geval dat in de kerkenraad toevallig een paar neven zitten die daar heel anders over denken. En die hebben met de dominee gepraat en wij krijgen dus een preek aan te horen die ongeveer, en nu vat ik het even heel banaal samen, ongeveer de kant uitgaat van 'Zij die geloven, die mogen die hemelpoort door'

#02:25:19-6# I: Die worden gered.

#02:25:24-0# R: En degenen die ongelovig zijn, die zullen branden voor de poorten van de hel en de gelovigen zullen staan huppelen van zielevreugd.

#02:25:31-6# I: Ja, Jan.

#02:25:31-6# R: En toen ik dat verhaal vertelde aan Arjen Velema, toen zei hij: 'Jan, ik schaam me plaatsvervangend dat die man zich geestelijk verzorger noemt.' Dat vond ik dan wel een opsteker.

#02:25:46-7# I: Ja.

#02:25:46-7# R: Maar ik denk 'Hé Arjen, het is wel jouw club die me dat flikt.'

#02:25:52-7# I: Het is je eigen...

#02:25:52-7# R: Het aardige is dat Arjen een paar jaar later uit de christelijk gereformeerde kerk uitgetreden is en toegetreden is tot, ik geloof, gereformeerd-vrijgemaakt, maar dat weet ik niet eens zeker. Maar ik denk dat dit soort dingen / want daar zit ook in zijn privé-sfeer een aantal dingen die daarin meespelen / ik denk dat dat zeker een stapje op die weg is geweest van 'Dit kan niet, dit is zo ernstig.' Het leuke was, mijn zoon was toen een jaar of twaalf, denk ik, die zei, en dan is het van mij het laatste: 'Papa', toen we in de auto stapten, na die dienst, 'Dit is toch ook eigenlijk een vorm van fascisme of racisme wat ik nu hoor?' Dat had hij op school net gehad, iets over facisme, over Hitler-Duitsland en die dominee stond daar dingen te vertellen over wat ongelovigen dan allemaal moest overkomen. Dat waren voor hem even de joden. En dat vond ik zo'n mooie vergelijking, dat hij zei 'Dat is toch ook een vorm van fascisme of racisme.' Ik denk: 'Jongen, jij hebt het wel door, in het leven.' Dus toen was ik even trots op mijn zoon.

#02:27:05-7# I: Jan, hardstikke bedankt voor het interview. We zijn weer veel wijzer geworden en wellicht tot een ander interview.

#02:27:14-0# R: Ja, we komen elkaar vast weer tegen.

#02:27:14-9# I: Absoluut! Heel hartelijk dank.

#02:27:18-5# R: Graag gedaan.